

Усмонхон АЛИМОВ,
Ўзбекистон муслмонлари идораси раиси, муфтий

ФИҚҲ ИЛМИ БИЛИМДОНИ

Ислом таълимотларига амал қилишда саҳобалар ва тобеинлар услубларига эргашган уммат “аҳли сунна ва жамоа” деб аталди. Аҳли сунна ва жамоа уламолари ҳар қандай фикҳий масала ечимини топишда ояти каримага ва Расулulloҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) санади саҳиҳ ҳадисларига, ижмоъ ва қиёса асосланишган.

Аҳли сунна ва жамоа мазҳабларининг биринчиси, эргашувчиларининг кўплиги ҳамда дунёнинг кўп мамлакатларида тарқалгани билан нуфузлиси Абу Ҳанифа Нўъмон ибн Собит ибн Зутий ҳазратлари асос солган ҳанафий мазҳабидир.

Буюк имомимиз, мазҳабимиз асосчиси Абу Ҳанифа (раҳматуллоҳи алайҳ) ҳижрий 80 (милодий 699) йили туғилганлар, 150 ҳижрий (769 милодий) йилнинг ражаб ойида етмиш ёшда вафот этганлар. Бағдоддаги Ҳайзурон қабристонига дафн этилганлар.

Абу Ҳанифа (раҳматуллоҳи алайҳ) Яқин ва Ўрта Шарқ диёрларида улуғ фақиҳ сифатида машҳур бўлдилар. Ёшлигиданоқ шариат, хусусан, фикҳ илми, маоний, баён, калом, ҳадис, тафсир илмларини мукаммал даражада ўргандилар. Бу илмлар таҳсилга у кишини тобеинларнинг улуғларидан Имом Шайбий чақирган.

Нўъмон ибн Собит ўн олти ёшида оталари билан Маккаи мукаррамага бордилар, Мадинаи мунавварада Расулulloҳни (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) зиёрат қилдилар. Икки Ҳарамнинг улуғ олимларидан илм олдилар. Саҳобийлардан икки эркак, тўрт аёл, тобеинлардан тўқсон уч киши билан мулоқотда бўлдилар.

Имоми Аъзам ҳазратлари фикҳ илмига муҳаббатлари ҳақида бундай дейдилар: “Умримнинг маълум вақти ўтгач, ақлимни йиғиб, барча илм ва фанлар ҳақида ўйладим. Фикҳ илминини ҳамма илмлардан афзал ва фойдали деб билдим”.

Имоми Аъзам (раҳматуллоҳи алайҳ) машҳур фақиҳ олим Ҳаммоддан ўн олти йил дарс олиб, фикҳ илмида улкан билимга эришдилар. Устозлари вафот этгач, у дарс айтган мадрасада талабаларга сабоқ бера бошладилар.

Имоми Аъзам (раҳматуллоҳи алайҳ) ҳар қандай масалани етук талабалари билан музокара этар ва охириги сўзни ўзлари айтардилар.

Ибн Карома бундай дейди: «Биз Имом Бухорий ва Имом Шофиъийнинг устози бўлган Шайх Вакеъ ибн Жарроҳ (Аллоҳ барчаларидан рози бўлсин) ҳузурда эдик. Бир киши: “Абу Ҳанифа хато қилди”, деди. Шунда Вакеъ айтди: “Ҳузурда қиёс ва ижтиҳодда Абу Юсуф, Зуфар, Муҳаммад кабилар, ҳадис ва унга тааллуқли билимлар соҳасида Яҳё ибн Закариё ибн Абу Зоида, Ҳафс ибн Фиёс, Ҳиббон ва Мандал Алилар, араб тили илмида Қосим ибн Муъин (яъни, Абдурраҳмон ибн Абдуллоҳ ибн Масъуд) зоҳидлардан Фузайл ибн Иёс ва Довуд ибн Наср Тоий бўлишса, Абу Ҳанифа қандай қилиб хато қилиши мумкин?!

Уларнинг ҳузурда у ҳеч қачон хато қила олмайди. Агар Абу Ҳанифа бирон бир хато қилса, улар унинг батосини дарҳол тўғрилаб қўйишарди”» (бу фикрни Хатиб ўзининг “Бағдод тарихи” ва Хоразмий “Жамъул масонид” китобларида эслатишган).

Имоми Аъзам (раҳматуллоҳи алайҳ) талабалари билан бирга ўттиз йил илм қилиб, олтмиш тўрт минг масалани ҳал этдилар. Талабаларидан қирқ нафари мужтаҳидлик даражасига етишди.

Ибн Абу Аввом айтади: “Таҳовий менга хабар берди, Абу Ҳанифанинг қирқдан зиёд асҳоблари ва шу жумладан Абу Юсуф, Зуфар ибн Ҳузайл, Довуд Тоий, Асад ибн Амр, Имом Шофиъийнинг шайхларидан Юсуф ибн Халид Самтий (ҳаммаларига Аллоҳнинг раҳмати бўлсин) у зот айтган масалаларни роса муҳокама ва таҳқиқ этганларидан сўнггина, Абу Ҳанифа (раҳматуллоҳи алайҳ) рухсатлари билан девон китобига ёзишар эди. Айрим масалаларни ечиш учун уч кунлаб вақтлари кетарди. Бу ҳол Имоми Аъзам (раҳматуллоҳи алайҳ) асос солган ҳанафий мазҳаби маслаҳат-машварат мазҳаби эканини кўрсатади. Бу мазҳаб масалалари жамоатдан жамоатга етказилар эди” (Ҳофиз Абу Қосим ибн Абу Аввом китоби).

(Давоми 5-бетда)

ЯХШИЛИККА ШОШИЛИНГ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَأَتَّبِعْ فِيمَا ءَاتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ ۗ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ
مِنَ الدُّنْيَا ۗ وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ ۗ وَلَا تَبْغِ
الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

«Аллоҳ сизга берган нарса билан охи-
ратни истанг. Дунёдаги насибангизни
унутманг. Аллоҳ сизга яхшилик қилгани-
дай, яхшилик қилинг! Ер юзида бузгунчи-
ликни истаманг. Аллоҳ бузгунчиларни
яхши кўрмайди» (Қасос, 77).

... وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ...

«...Одамларга яхши гапиринглар...» (Ба-
қара, 83).

... فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ...

«...Яхши ишларга шошилиглар...» (Ба-
қара, 148).

وَمَا تَقْدِمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ يَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا
وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۗ وَأَسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

«...Ўзларингизга олдин нима яхшилик
қилсаларинг, Аллоҳ ҳузурида ундан яхши-
роғига ва буюк ажрга эришасизлар. Ал-
лоҳдан кечирिशини сўранглар. Аллоҳ ке-
чирувчи ва меҳрибондир» (Муззаммил, 30).

Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам)
бундай деганлар: «Яхшиликка йўлловчи киши
яхшилик қилган қаторидир» (Имом Бухорий).

«Бир киши йўлда ётган дарахт шохчаси ол-
дидан ўтаётиб: «Аллоҳга қасам, буни инсон-
лар йўлидан олиб ташлайман. Уларга озор бер-
масин», деганидан жаннатга киргизилди»
(Имом Бухорий).

«HIDOYAT»

Ойлик диний-маърифий,
илмий-адабий нашр

Муассис

Ўзбекистон мусулмонлари идораси

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

Таҳрир ҳайъати

Усмонхон АЛИМОВ
Абдулазиз МАНСУР
Абдураззоқ ЮНУС
Ортиқбек ЮСУПОВ
Нуриддин ҲОШИМОВ
Анвар ТУРСУН
Аҳад ҲАСАНОВ
Зоҳиджон ИСЛОМОВ
Абдулҳамид ТУРСУН
Ҳайдархон ЙЎЛДОШҲУЖАЕВ
Баҳодир КАРИМОВ
Эркин МАЛИК
Муҳаммад Шариф ЖУМАН
Юсуфжон ИСҲОҚ
Исомиддин ОЛИМОВ
Абдул Жалил ХЎЖАМ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Аҳмад МУҲАММАД

Муқова

«Voris Design» маркази билан
ҳамкорликда тайёрланди.

Бадий муҳаррир

Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ ўғли

Саҳифаловчи

Юсуф САБУРОВ

Маттни

Раҳима КАРИМЖОН қизи билан Зебунисо
терди.

Манзилимиз:

100069 Тошкент шаҳри
Зарқайнар 18-берк кўча 47а-уй;
Тел: 240-45-62, тел.факс: 227-34-30.
Интернет сайтимиз: www.hidoyat.uz
Интернет почтаимиз: hidoyat_jurnali@mail.ru
Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлигида рўйхатга олинган. Гувоҳнома рақами 0177.

Босишга 2009 йил 6 ноябрда рухсат берилди.
Босмаҳонага 2009 йил 11 ноябрда топширилди.
Қоғоз бичими 60x84^{1/8}. Адади 28000. 738-сон бу-
юртма. «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик
компаниясида босилди.

Қўлёмалар қайтарилмайди.

Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан
фарқ қилиши мумкин. Келтирилган иқтибос
ва рақамлар учун муаллиф масъул.

Хат юборилганда исмлар тўлиқ, манзил аниқ ёзилсин.

Мақолалар кўчириб босилса ёки иқтибос олинса,
«Ҳидоят»дан олингани кўрсатилиши шарт.

МУНДАРИЖА

Мазҳабамизни ўрганамиз	
Усмонхон АЛИМОВ	
Фикҳ илми билимдони	1
Таянч нуқта	
Яхшиликка шошилиг	2
Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили	
Абдул ЖАЛИЛ ХУЖАМ	
Яхшилик дарахти кўкараверади	6
Ахил-иноқ эл армонда қолмас	8
Мутлола	
Муҳиддин НУЪМООНОВ	
Имом Абу Ҳафс Кабир Бухорий	10
Тарих	
Яҳёхон ДАДАБОЕВ	
Ҳаволари югурик шаҳар	12
Насиҳат	
Энг катта бойлик	13
Мулоҳаза	
Баҳодир НУРМУҲАММАД	
Илм олаётган одам	14
ЎМИ ҳаёти	
Қорилар беллашуви	15
Илёсхон АҲМАД	
Фаластинликлар куни	15
Олисларга саёҳат	
Аҳмад ТУРСУН	
Юнонистон Республикаси	16
Мовароуннаҳр уламолари	
Сайфиддин ЖАЛИЛОВ	
Саййид Маҳмудхон Тарозий	18
Масжидларимиз	
Мансур БАДАЛБОЕВ	
«Домла Муҳаммад Шариф» жомеи	19
Тақдим	
Саидафзал САИДЖАЛОЛОВ	
Мақсадимиз эзгулик улашишдир	22
Яхшиликка чақириш	
Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН	
Тоат-ибодатларимиз мағзи	24
Шаҳобиддин ПАРПИЕВ	
Таваккул	26
Мактубларда манзаралар	
ФАРИДА	
Бойлик бахт беролмас	27
Абдумутал ОТАБОЕВ	
Яхшилик ажрсиз қолмайди	27
Бугуннинг гапи	
Жамшид АЛИЕВ	
“Нурчилик”нинг бузғунчи ғоялари	28
Ёмонликдан қайтариш	
Абдулҳамид ИСҲОҚОВ	
Кўп гапириш оғир юк	29
Аёллар саҳифаси	
Бола йиғлаганида	31
Фойдали маслаҳатлар	31
Тиббиёт бурчаги	
Сабзи дориси	31
Насиҳат	
Абдул Азим ЗИЁУДДИН ЎҒЛИ	
Бу нима?	32

Муқованинг 1-бетида Ҳақим Термизий зиёратгоҳи. Хонақоҳ. Хайруллоҳ Қудратуллоҳ ўғли суратга олган.

Тафсир

КАВСАР СУРАСИ

4

“Кавсар” сўзининг маъноси ҳақида турли фикрлар айтилган. Баъзилар “Кавсар”ни кўп яхшилик дейишган. Пайғамбарлик, набийлик, Аллоҳ таолога имон, фаришталар орасида таниқли бўлишлари ва ёд этилишлари, у зотни Аллоҳ таоло Ўз исмига қўшиб ёд этиши, барча яратилганлар орасида қадр ва шаънларининг улугланиши ва бошқа беҳисоб неъматлар Расулуллоҳга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) берилган кўп яхшилик жумласидандир.

Ёмонликдан қайтариш

Мубашшир АҲМАД

ЎЗГАДАН АЙБ ҚИДИРМАНГ

Айбларни ошкор қилиш, бир мўминдан содир бўлган ишни сўзлаш гийбатга олиб боради, фаҳшни ёйиш ҳисобланади. Уламолар: «Гуноҳкорларнинг айбини яширишга ҳаракат қил. Чунки уларнинг айби ошкор бўлиши Ислом аҳлига айбдир. Ишларнинг аълоси айбларни яширишдир», дейишган.

11

Хабарлар

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Албания аҳолиси

21

ЮНИСЕФ сўрови билан 2005 йили ўтказилган, аммо натижалари яқингача яшириб келинган тадқиқотларга кўра, Албания аҳолисининг 80 фоизи мусулмонлар экани маълум бўлди.

Аёллар саҳифаси

МУНЧОҚ

Йўловчининг сўзларидан хижолат тортган Фотима (розийаллоҳу анҳо) бўйинларидаги қимматбаҳо мунчоқни ечиб узатдилар. Йўловчи мунчоқни олиб, Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) олдиларига борди. Воқеани сўзлади. Расули акрамнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) кўзлари ёшланиб, ким бу мунчоқни сотиб олса, Аллоҳ таоло уни дўзахдан халос қилишини айтдилар. Саҳоба Аммор ибн Ёсир бу ишга ижозат сўради ва:

– Мунчоқнинг баҳоси қанча? – деди.

30

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ ﴿٢﴾
 إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

КАВСАР СУРАСИ

«1. Албатта, Биз сенга Кавсарни бердик. 2. Бас, Раббинг учун ибодат қил ва жонлиқ сўй. 3. Албатта, ганимингнинг ўзи (барча яхшиликлардан) махрумдир».

«Кавсар» сўзининг маъноси ҳақида турли фикрлар айтилган. Баъзилар «Кавсар»-ни кўп яхшилик дейишган. Пайғамбарлик, набийлик, Аллоҳ таолога имон, фаришталар орасида таниқли бўлишлари ва ёд этилишлари, у зотни Аллоҳ таоло Ўз исмига қўшиб ёд этиши, барча яратилганлар орасида қадр ва шаънларининг улуғланиши ва бошқа беҳисоб неъматлар Расулуллоҳга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) берилган кўп яхшилик жумласидандир.

Баъзилар: «Кавсар» – жаннатдаги дарё, деганлар. Бу ҳақда Расулуллоҳдан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳадис ҳам келган: У зотдан «Кавсар» ҳақида сўрашганида, «жаннатдаги дарёдир», деб жавоб берганлар.

«Бас, Раббингга ибодат қил ва жонлиқ сўй». Бу мазмунли ояти каримани ҳам муфассирлар турлича тафсири қилишган. Баъзилар бу оятнинг маъноси намозни фақат Аллоҳ учун ўқинг, қурбонликни холис Аллоҳ учун қилинг деганидир, чунки мушриклар бутлар учун ибодат қилишарди ва қурбонликни бутлар учун сўйишарди, дейишади.

Ҳасан бу оятни «ҳайит намозини ўқинг, ундан кейин қурбонлик сўйинг», деб тафсири қилганлар.

Мужоҳид ва Ато бу оятни «Муздалифада бомдод намозини ўқинг ва Минода қурбонлик сўйинг», деб таъвил қилишган.

Абу Жавзо бу оятни Ибн Аббос (розийаллоҳу анҳу) намозда ўнг қўл кафтини чап қўл кафти устига қўйиш, деб таъвил этганларини ривоят қилган. Мазкур оятни ҳазрати Али (розийаллоҳу анҳу) ҳам ана шундай таъвил қилганлари ривоятларда келган.

Аслида бу сура Пайғамбармизга (соллал-

ФИҚҲ ИЛМИ БИЛИМДОНИ

(Давоми. Боши 1-бетда)

лоху алайҳи ва саллам) хитоб бўлиб нозил этилган. Шунинг учун у зот бу сурада зикр этилган намоз, қурбонлик, Кавсар ва бошқа нарсалардан мурод нима эканини, маъносини ўзлари биладилар.

«Албатта, ганимининг ўзи (барча яхшиликлардан) **маҳрумдир».**

Бу оят тафсирида таъвил аҳли: Бир киши Расулуллоҳни (соллаллоху алайҳи ва саллам) “абтар”, яъни “маҳрумдир”, насли йўқ деб камситганида, **«Албатта, ганимининг ўзи** (барча яхшиликлардан) **маҳрумдир»** ояти нозил бўлди, дейишган.

Биз зикр қилганимиздек, Аллоҳ таоло бу сурани Расулуллоҳга (соллаллоху алайҳи ва саллам) хитоб этиб нозил қилган. Шунинг учун бу оят ким ҳақида нозил бўлганини Аллоҳ таоло ва Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) биледи.

«Албатта, ганимининг ўзи (барча яхшиликлардан) **маҳрумдир»** мазмунли ояти карима Расулуллоҳга (соллаллоху алайҳи ва саллам) мушриклар устидан ғолиб бўлишлари ҳақида ва ҳақ диннинг барча юртларда ёйилиши ҳақида башорат эди.

*Имом Мотуридийнинг
“Таъвилоту аҳли сунна”
китобидан*

Бадриддин РАҲИМОВ
*қисқартириб
таржима қилди.*

Демак, мазҳабимизнинг бош хусусияти зикр этилган барча масала маслаҳат асосида, узоқ вақт мунозара этилганидан сўнг ҳал этилган бўлиб, бу масалаларни бир жамоа фикҳ уламолари иккинчи жамоа фикҳ уламоларига етказишганидадир. Шунинг учун ҳам ҳанафий мазҳаби асрлар давомида инсонлар хожати ва башарият ривожига мувофиқ равишда қадам ташлаб келмоқда.

Мазҳабимизнинг муҳим хусусиятларидан яна бири Имоми Аъзам хужжат сифатида келтирган ҳадис ровийлари бошқа мазҳаб асосчилари нақл қилган ҳадис ровийларидан фақиҳроқ (яъни, фикҳ илмида олимроқ) эканлари билан ажралиб туришидир.

Абу Ҳанифа (раҳматуллоҳи алайҳ) мажлислари доимо илмий, ақлу заковатни зиёда қиладиган мажлис бўларди. Имом Шофиъий (раҳматуллоҳи алайҳ) ривоят қилиб, айтади: «Имом Моликдан (раҳматуллоҳи алайҳ) одамлар: “Абу Ҳанифани кўрганмисиз?” деб сўрашганида, “Ҳа, агар ушбу устунни тилло демоқчи бўлса, хужжат топа оладиган одам эканини кўрдим”, деб жавоб қилганлар».

Машҳур имом Абдуллоҳ ибн Муборак: “Фикҳда энг кучли одам Абу Ҳанифадир. Унга ўхшашини асло кўрмадим”, деганлар.

Абу Ҳанифа (раҳматуллоҳи алайҳ) ҳадислар маъносини теран ва ундан олинадиган ҳукмларни яхши тушунар эдилар. У кишига бирорта ҳадис маълум бўлса, уни синчиклаб текширар, ривоят қилган ровийларини суриштириб, бу ҳадисни Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) қачон ва қайси муносабат ила айтганларини ўргана эдилар-да, сўнгра ундан керакли ҳукм олардилар.

Имом Шофиъий (раҳматуллоҳи алайҳ) Имом Абу Ҳанифага (раҳматуллоҳи алайҳ) баҳо бериб: “Одамлар фикҳда Абу Ҳанифага бо-

қимандадирлар. Фикҳни ундан кўра яхши билувчироқ кишини кўрмадим”, деганлар. Маккий ибн Иброҳим эса: “Абу Ҳанифа одамлар орасида энг билимдони эди”, дейди.

Абу Довуд Ҳарибий Абу Ҳанифанинг (раҳматуллоҳи алайҳ) Ислом ва мусулмонларга қилган улкан хизматларини, Ислом фикҳини ривожлантиришдаги меҳнатларини эслаб: “Мусулмонлар намозлари ниҳоясида Абу Ҳанифа ҳақларига яхши дуолар қилишлари лозим”, деган экан.

Турли фикҳий масалаларни Абу Ҳанифа (раҳматуллоҳи алайҳ) Куръони карим ва Пайғамбаримиз суннатлари, ижмоъ ва қиёс асосида ҳал этганлар.

Буюк Имомимиз улуг илоҳий ҳикмат туфайли ҳамда Парвардигор лутфи-карами билан, иншааллоҳ, қиёматгача давом этадиган ҳанафий мазҳабига асос солдилар. У зот “Китоб ал-фикҳ ал-Акбар”ни, “Ал-Олим вал Мутааллим”, “Китоб ар-Рисола”, “Китоб ал-Мақсуд”, “Китоб ал-Муснад”, “Китоб ал-Фароиз”, “Китоб ал-Маносик”, “Китоб ас-Солат” каби машҳур асарларни тасниф этдилар.

* * *

Фурсатдан фойдаланиб, диёримиз мусулмонлари, барча юртдошларимизни улуг байрам – Қурбон ҳайити билан чин кўнғилдан табриклайман.

Аллоҳ таоло диёримизга баракотини бундан ҳам мўл-кўл ёғдирсин, тинчлик-хотиржамлик неъматини бардавом қилсин, халқимизнинг фаравонлигини зиёда, имон-эътиқодимизни янада мустаҳкам айласин.

ЯХШИЛИК ДАРАХТИ КЎКАРАВЕРАДИ

Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили муносабати билан тахририят ходимлари Абдул Жалил Хўжам, Хайруллоҳ Қудратуллоҳ ўғли Сурхондарё ва Бухоро вилоятларида ижодий сафарда бўлишди. Қуйида ушбу сафар таассуротлари, хулосалари ва сурат лавҳалар билан танишасиз.

Сурхон воҳасига биринчи келишим эди. Узоқ йўл бир оз толиқтирди.

Эрталаб ЎМИнинг Сурхондарё вилоятидаги вакили ўринбосари Абдусалом Фатхуллаев ва Термиз тумани бош имом-хатиби Абдурасул Абдуллаев билан вакиллик идорасига бордик.

Вакиллик идораси Ҳаким Термизий мажмуасига кираверишда экан, яқинда тўлиқ қайта таъмирланиб, ҳовлиси кўркам қилинибди.

Ҳозир вилоятда 97 та жомеъ ишлаб турибди. Имом-хатибларнинг кўпчилиги олий маълумотли, тажрибали мутахассислар. Шу йил 17 нафар ёш йигит Ислому ўртамахсус билим юрталарини битириб келди. Ҳаммаларига масжидлардан иш берилди.

Ҳаким Термизий зиёратгоҳи катта йўлдан салкам бир чақиримча ичкарироқда экан. У ёққа элтадиган йўлнинг икки четидан арчалар яшнаб

турибди; боғ гуркирамоқда. Зиёратгоҳга яқин жойда эски қалъаларнинг харобалари бор. Улкан давозадан кирсангиз, яна кенг хиёбон бошланади. Гуллар чаман бўлиб очилган. Чап тарафда мажмуа музейи бор. Музейдан ўтишингиз билан олисроқда ястаниб оқаётган Амударё кўзга ташланади. Шу жойда чапга бурилган йўл тўппа-тўғри Ҳаким Термизий мақбараси, мақбара ёнидаги масжидга олиб боради. Йўлдан зина билан бир оз пастга тушиб, тўғри масжидга, кейин яна пастлаб қабр ёнидаги хонақоҳга кирдик. Улуғ бобомизни (раҳматуллоҳи алайҳи) зиёрат қилдик.

Бу тарихий иншоот, унинг гумбазлари чиндан ҳам маҳобатли. Мақбара ташқарисида, дарё томонда яна кўп қабрлар бор. Хиёбон ўртасидаги гўзал устунлар билан безалган шийпонда туриб теварак-атрофни кузатдик. Кунчиқар тарафдаги қадим арчалар ҳовлига кўрк бағишлаб турибди.

— Амударё сокин оқар экан, — дедим ажабланиб.

— Сувнинг юзасигина шундай, пўртанаси тубида, — деб жавоб берди Абдурасул ака.

Яна йўлга тушдик. Термиз, Ангор туманларидан ўтиб, Жарқўргонга келдик. Туман марказидаги “Исло-

мобод” жомеъ масжидининг 1991 йили қурилган эски бинноси 2008 йили тубдан қайта тикланибди. Ўша йилнинг рамазони кириши билан намоз янги хонақоҳда ўқила бошланибди. Хонақоҳнинг икки ёни икки қаватли қилиб солинган, олди айвон, гумбаз ичидаги чиройли қандил ярашиб турибди.

Масжид имом-хатиби Маҳмудхон Ҳамидов Тошкент Ислому институтини битирган, яхши муомалали, ғайратли мутахассис экан. Ташкилотчилик қобилияти борлиги сезилиб турибди. Бу ерга ишга келиши билан масжидни қайта тиклашга тушди. Керакли ашёлар таҳлангач, одамларга ҳашарнинг фазилатларини яхшилаб тушунтирди. Нуруний отахонлардан Маҳмудхон Эшон бобо, Худойберди бобо, Замон бобо, Неъматхон Эшон, Жўраҳон бобо, уста Баҳридин бобо, Йўлдош ота қабилар ишнинг баланд-пастини

кўрсатиб, ҳашарчиларни дуо қилиб туришди. Янги таҳоратхона ҳам ўша йили қуриб битказилди. Ҳозир хонақоҳ рўппарасидан имом, мутавали, муҳтасиб учун хоналар, шунингдек кутубхона тикланяпти.

Жаркўрғондан сўнг Қумкўрғон, Шўрчи туманларидан ўтиб, Сариосиёга келдик. Хуфар қишлоқ фуқаролар йиғини маркази Наврўз маҳалласидаги “Домла Муҳаммад Шариф” жомеида пешин намозини ўқидик (*масжид ҳақидаги мақола 19-саҳифада*).

Сариосиёга келган йўлимиздан яна ортга қайтиб, Қумкўрғон туманидаги “Шоҳ Машраб” жомеъ масжидига кирдик. Масжидга Мир Араб мадрасасини битирган Абдурахмон Хурсандов имом-хатиблик қилади. 1992–1993 йиллари жоменинг кичик хонақоҳи қурилган эди. 2005

йили таҳоратхона ишга туширилган бўлса, 2007 йили янги катта хонақоҳ солинди. Ён-атрофдаги “Улуғбек”, “Оқ-

сой”, “Нефтчилар”, “Дўстлик” каби 14 та маҳалла аҳли “Шоҳ Машраб”га жума намозига чиқади.

Термиз шаҳридаги “Мурч бобо” жомеига келганимизда жамоат устидан чиқдик. Масжид ҳовлисида отахонлар билан суҳбатлашдик. Мурч бобонинг асл исм-шарифи Саид Абдували Самарқандий бўлиб, XIX асрда истиқомат қилиб ўтган. Муборак ҳаж сафаридан Балх орқали қайтаётиб, йўл-йўлакай савдо

қилиш, қолганини Самарқандда сотиш учун анча мурч олади. Амударёдан ўтиб, Термиз яқинидаги Паттакесар деган жойга келганида тўқайда пушиб ётган қароқчилар тўсатдан қарвонга ҳужум қилади. Саид Абдували билан невараси ҳалок бўлади. Қароқчилар туяларга ортилган мурчни шу ерга тўкиб ташлашади. Кўп ўтмай бу жойдан мурч ниҳоллари ўсиб чиқади.

XIX аср охирларида шу ерлик чўпонлардан бири ўша давр олимларидан Имом Алибойга тўқайда бир одам жасади ётганини айтади. Имом келиб кўргач, нима бўлганини англайди ва Саид Абдувалини шу ерга кўмиб, қабри устига кичик мақбара солдиради, кейинчалик ёнига жомеъ қурилади.

Масжидда иккита — қишки ва ёзги таҳоратхона ишлаб турибди. 2008 йили хонақоҳга, айвонга гилам тўшалди, ромлар янгиланди, деворлари таъмирланди. Хонақоҳнинг қатор саккизта эшиги бор. Бу ҳол жума, ҳайит намозларида одамларга жуда қулай келади.

“Мурч бобо”да бир ман-

зарадан ҳайратда қолдим. Семун билан терилган гишт деворни ёриб, шундоқ тоқчадан мурч ниҳоли униб чиққан, ром билан девор ораси-

даги тирқишдан ташқарига “мўралаб”, ҳар томонга новда сурган, япроқ ёзган, гуллаш арафасида эди. Атрофда бир неча катта-кичик мурч дарахтлари бўлса-да, гиштин деворни ёриб чиққан бу ёш ниҳол эътиборимизни тортди. Бу ниҳол она заминга, инсон кўнглига сочилган яхшилик уруғи бир куни албатта

мева беришини, ҳеч қачон буткул йўқолиб кетмаслигини уқтираётгандек эди...

Шом намозидан сўнг, Абдусалом ва Абдурасул домлар билан хайрлашиб, эртароқ Қаршига етиб олиш ниятида, йўлга тушдик. Шундай қилсак, эртасига Бухорога етиб олишимиз осонлашарди.

Қарши – Бухоро йўналишида Қоровулбозор туманидан ўтиб, Когон шаҳри бурумига етиб келдик. Бу ерда бизни Когон тумани бош имом-хатиби Мансурхон Насруллаев кутиб олди. Когон тумани жанубий-шарқий тарафдан Бухоро шаҳрини ўраб туради. Туманда 8 та жомеъ масжид бор. Улар орасида Когон шаҳридаги

ҳибқирон Амир Темур маънавий устози, пири сифатида у зотга юсак эҳтиром кўрсатган. Бу ердаги масжид 1998 йили қурилган, атроф ободонлаштирилган эди. 2007 йили эса зиёратгоҳда катта қурилиш-таъмирлаш ишлари бажарилди. Кенг, текис йўлаклар, қўшгумбазли мақбара барпо этилди, масжид

би ноиби Асқад қори Раҳмонов рамазон ойида қавмга Қуръони каримни хатм қилиб берибди. Сўнгра умумхалқ ҳашарига ҳисса қўшаётган Мир Араб, Жўйбори Калон мадрасалари ўқитувчи ва талабалари билан суҳбатлашиш учун вилоят қишлоқ хўжалиги бошқармасининг уруғчилик тажриба майдони-

АҲИЛ-ИНОҚ ЭЛ АРМОНДА ҚОЛМАС

“Алишер Навоий”, Зиробод шаҳарчасида “Шоҳи Нажаф”, “Хожа Каъбул Аҳбор”, “Шом”, “Ҳазрати Билол” каби жомеларнинг алоҳида ўрни бор. Уларга ёш, ғайратли имом-хатиблар раҳбарлик қилишяпти. Намозхонлар учун шароитлар йилдан-йил яхшиланиб бормоқда. Жумладан, “Алишер Навоий” жомеъ масжидида ўтган йили хонақоҳ айвони, дарвозахона қурилди, янги таҳоратхона ишга туширилди. Жомеъ имом-хатиби Тўлқинжон Сафаров қавм ва маҳалла аҳли орасида маънавий-тарбиявий ишларни яхши йўлга қўйган.

Мансурхон домла билан “Саййид Амир Кулол” жомеъ масжидига келдик. Саййид Амир Кулол машҳур етти пирдан бирлари, Хожа Баҳоуддин Нақшбанднинг устозлари, Со-

ходимларига хоналар, янги дарвозахона, таҳоратхона қурилди, минора таъмирланди. Гумбазларни Олим Абдиев, дарвозахонани Музаффар Мирзаев бошлиқ бухоролик усталар қуришди.

Шундан сўнг “Баҳоуддин Нақшбанд” ёдгорлик-мажмуасига келдик. Мажмуанинг “Дорус Салом” дарвозаси олдида ЎМИ Бухоро вилояти вакиллиги муҳтасиби Бафо Шодиев, мажмуа раиси Ўктам Фуломовлар билан кўришдик. Хожа Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратларини зиёрат қилганимиздан кейин Ўктамжон бизга мажмуада амалга оширилаётган хайрли ишлар тўғрисида гапириб берди, музей ва кутубхона билан таништирди. Жума намозини “Баҳоуддин Нақшбанд” жомеъ масжидида ўқидик. Масжид имом-хати-

да, “Ниёзов Ниёз” фермер хўжалиги далаларида бўлди.

Шанба куни ишни “Абу Ҳафс Кабир Бухорий” жомеъ масжидида ва зиёратгоҳда олиб борилаётган улкан қайта қуриш ишлари билан танишишдан бошладик. Масжид имом-хатиби Икромжон Луқмонов бухороликларнинг бу катта ҳашари, лойиҳа кўлами ҳақида гапириб берди. Бизни устабошилар ҳузурига бошлаб борди.

Бу ерда минг намозхонга мўлжалланган икки қаватли, олди айвон жомеъ масжиди, тепаликда мақбара, янги дарвозахона, кенглиги тўрт-беш метрли йўл, йўлаклар, хиёбон барпо этилади, XVI асрда қурилган эски жомеъ таъмирланди.

Бухоролик меъморлар Маҳмуд Аҳмедов, Тўхтамиш Каримов, Орифжон Рашидовлар ёрдамчилари билан масжид, мақбара лойиҳаларини тайёрлашди. Файзулла Мирзаев бошлиқ қурувчилар семун қуйиш, пайвандлаш ишларини битиришди. Жўрабек Юлиев, Жобир Баратов бошлиқ гишт терувчилар ғайратига ҳам таҳсин айтиш керак.

Иншааллоҳ, 2010 йили бу ерда кўркам янги жомеъ, тарихий масжид, мақбара ва хиёбонлардан иборат гўзал мажмуа халқимизга, сайёҳларга хизмат кўрсата бошлайди.

Курувчилар, ҳашарчиларга ғайрат тилаб, “Пири Дастгир” жомеъ масжиди томон йўл олдик. Валиюллоҳ аллома-лардан, қодирия тариқати асосчиси Абдулқодир Гийлоний ҳазратларига бухороликлар “Пири Дастгир” деб ном беришган. Имом-хатиб Жонмуҳаммад домла Гулов жомеъ тарихи, бу ерда ишлаган усталар ҳақида гапириб берди. Жонмуҳаммад домла олдин “Масжиди Калон”да салкам тўққиз йил имом-хатиблик қилган экан. 1999 йили эски масжид ўрнида янги жомеъ тиклашга киришилади. Йилдан-йилга масжид кенгайиб, ободонлашиб боради. Бу йил ҳам катта таъмир ишлари бажарилди. “Пири Дастгир” жомеъи хонақоҳида ус-

қиддин безаган бўлмалар нафисликда, гўзалликда бири-бирдан қолишмайди. Масжиддаги ёғоч ўймакорлиги ишларини уста Иброҳим ва шогирдлари катта маҳорат билан бажаришган. Биз борган куни тошкентлик уста Абдулҳамид Далилов ва шогирдлари хонақоҳ томини очиб, қайта ёпишни бошлаб юборишган экан. Худо хоҳласа, икки ҳафтада ишни тугаллаймиз, деди Абдулҳамид ака биз билан суҳбатда.

Шундан сўнг “Сайфиддин Бохарзий” жомеини кўздан

кечирдик ва Ромитан туманига йўл олдик. “Хожа Али Ромитаний” жомеи имом-хатиби Амрулло ҳожи Султонов билан учрашдик. Ромитан туманида ҳозир 14 та жомеъ ишлаб турибди. “Хожа Али Ромитаний” жомеъи 2004 йили қуриб битказилган. Тепаликдаги мақбара, хонақоҳ айвонлари, йўлаклар, дарвоза ҳам яқин йилларда барпо этилди. “Кўрғон” қишлоқ фуқаролар йиғини, “Азизон” маҳалласи аҳли ибодат учун шу масжидга келади. Амрулло Султонов 18 йилдан бери

шу масжидда имом-хатиблик қилар экан. У киши бизни тумандаги “Хожа Муҳаммад

Бобойи Сомосий” жомеига ҳам бошлаб борди. Бу мас-

жид 2006 йили қуриб битказилибди. Мутавалли Мурод ҳожи ака: “Сомосий ҳазратлари Баҳоуддин Нақшбандга маънавий устоз бўладилар. У зот гўдак Баҳоуддин тарбиясини каромат қилиб Саййид Амир Кулолга топширадилар. “Сомос” сўзи “нур таратувчи” маъносидадир”, дея тушунтирди. Жомеъ хонақоҳи, айвонлар, ҳовли чиндан ҳам ёруғ ва файзли эди.

Уша куни қайси жомега бормайлик, намозхонлар учун шароитлар тобора яхшиланиб бораётганини кўрдик.

Бухоро аҳлининг мақтаса, ибрат олса арзийдиган жиҳатлари кўп. Аммо бу сафар уларнинг яна бир фазилати яққол кўзга ташланиб турди, қалбимизга ўрнашди. Бу фазилат ўзаро аҳиллик, бири-бирига меҳр, ҳиммат кўрсатишдир. Бир-бирларига фақат эзгуликни соғинган халқни Аллоҳ таоло кўп яхшиликларга етказишига ишонимиз.

Сафаримиз давомида бизга ҳолис хизмат қилган хайдовчи Шухрат Ўроқов билан Бухоро автошоҳбекатида хайрлашдик.

Абдул ЖАЛИЛ ХЎЖАМ

тунлар жуда кўп. Деворларга ҳам устунларга тўғрилаб алоҳида-алоҳида безаклар билан сайқал берилган. Ҳар бўлмани бир ганчкор уста ўзига хос услуб билан безаган. Айниқса, меҳробнинг катта меҳр ва маҳорат билан безатилгани кўриниб турибди. Машҳур ганчкор уста Ширин Муродовнинг бухоролик шогирди Шоди уста, унинг ўғли Шокир уста, Шариф уста, унинг ўғли Шерали ва шогирди Эшонкул уста, шунингдек, уста Зав-

ИМОМ АБУ ХАФС КАБИР БУХОРИЙ

“Абу Ҳафс Кабир” куняси билан танилган Аҳмад ибн Ҳафс Бухорий 150 ҳижрий (767 милодий) йили Бухоро шаҳрининг Фағсодала маҳалласида туғилиб, 216 ҳижрий (832 милодий) йили ўша ерда вафот этган,

Аҳмад ибн Ҳафс илм излаб Бағдодга боради. У ерда Имом Муҳаммад ибн Ҳасан Шайбоний билан учрашади ва ундан дарс ола бошлайди. Ҳанафий мазҳаби фикҳини ўрганиб, бошқа диний илмларда ҳам камолга етганидан кейин Бухорога қайтиб келади. У Бухоронинг етук олимлари жумласидан эди. Бухоро шу киши туфайли “Қуббат-ул Исло” (“Исломи дини гумбази”) деб аталган. Бухоро аҳлининг илми бўлишига, Бухорода илм кенг тарқалишига кўп жиҳатдан шу киши сабаб бўлган. Самъонийнинг айтишича, Абу Ҳафс Кабир кўплаб фақиҳларни тарбиялаб етиштирган. Абу Ҳафс Кабир ҳанафий мазҳаби фикҳининг Мовароуннаҳрда тарқалишида қанча жонбозлик кўрсатган бўлса, унинг ўғли Абдуллоҳнинг ҳам бу борада хизмати катта бўлган. Шунинг учун ҳам Абдуллоҳни “Абу Ҳафс Сағир”, яъни “Кичик Абу Ҳафс” деб аташган.

Наршахий айтишича, ҳожилар қарвонидан бир киши Абу Ҳафс Кабирни ёнига келиб, масала сўраган экан. Абу Ҳафс Кабир ҳайратланиб: «Ўзинг-ку Ироқдан келяпсан, нима учун Ироқ олимларидан сўрамадинг?» дебди, У киши: “Бу масалада Ироқ олимлари билан мунозара қилдим, лекин жавоб бера олишмади ва менга “Бухорога бориб, Абу Ҳафс Кабир ёки унинг фарзандларидан сўра, улар жавоб бера олади”, деб айтишди», деди.

Имом Абу Ҳафс Кабир бир кеча-кундузда Қуръон каримни икки марта хатм қилар, одамларга дарс ҳам беради эди. Кексайиб заифлашгач, бир марта хатм қиладиган бўлди. Яна ҳам заифлашиб қолгач, то дунёдан ўтгунига қадар, бир кеча-кундузда Каломуллоҳнинг ярмини ўқийдиган бўлди. Аллоҳ таоло у зотни раҳмати ва ризосига фарқ этсин!

Олим фикҳнинг турли масалаларига доир кўп асарлар ёзган. Булардан “Ғаваои Абу Ҳафс Кабир”, “Китабул имон” айниқса машҳур бўлган. Абдулқарим Самъоний айтишича, Абу Амр Аҳмад ибн Абу Бақр ал-Хузайи ал-Мохий: “Мен Абу Ҳафс Кабирнинг “Китабул имон” китобларидан таълим олганман”, деган. Абу Ҳафс Кабирнинг фикҳга доир турли масалалар ёритилган “Ал-Аҳвоъ вал ихтилоф” (“Ҳавоий гаплар ва келишмовчиликлар”), “Ар-Радду ала лафзия” (“Юзаки қаровчиларга раддия”) каби асарлари ҳам бор.

Имом Шофиъий Абу Ҳанифа таърифларида “Одамлар фикҳда у зотнинг боқимандаларидир” деганларидек, Бухоронинг барча олимлари ҳам Абу Ҳафс Кабир олдиларида қарздордирлар. Чунки буюк муҳаддис, ҳадис илмининг пешвоси Имом

Бухорий у кишининг шогирди бўлган. Бухоронинг ақсар олимлари Абу Ҳафсдан таҳсил олишган.

Абу Ҳафс Кабир, амир бўладими, оддий фуқаро бўладими, қандай муаммо билан келса, ҳал қилиб беради эди. Олди-сотди ёки ибодат масалаларини жуда аниқлик билан ечарди. Шу боис одамлар олимни “Ҳожатбарор имом” деб ҳурматлашган.

Ривоят қилишларича, Имом Абу Ҳафс Кабир Бухорода ҳанафий мазҳаби асосида таълим бериладиган илк мадрасани қурдирган. Бу мадраса ҳозирги “Пойи Калон” мавзеида бўлган. Аллома уйларида мадрасага боришда бозор орқали ўтардилар. Шунда ҳайбатларидан бозорчиларнинг шовқин-сурони тўхтаб қоларди.

Абу Ҳафс Кабирнинг илмда забардаст ўнлаб шогирди бўлган. Улардан Абу Жаъфар Ризвон ибн Салим Бадакорий Бухоронинг Бадакор қишлоғидан эди. Яна шогирдларидан Абул Ҳасан Муқотил ибн Саид Байдарий, Абу Солиҳ Тоййиб ибн Муқотил Хуноматий, Муҳаммад ибн Ҳотам Субизгукий, Муҳаммад ибн Абдулло Абу Заҳҳок Фазл ибн Ҳассон Сутиканий, Абу Усмон Саид ибн Сулаймон Шаргий, бу кишининг отаси Абу Саид Сулаймон ибн Довуд Шаргий ҳам Абу Ҳафс Кабирдан таълим олган.

Имом Абу Ҳафс Кабир замонасининг мужаддид олими сифатида тан олинган. Бу зотнинг бизгача етиб келган ноёб асарлари бундан кейин ҳам мусулмонларга хизмат қилиши шубҳасиз.

Муҳиддин НҶЪМОНОВ,
ЎМИнинг Бухоро вилоятидаги
вакили

Гуноҳлардан узоқ бўлиш, ўзгалардан айб тармаслик, мўминнинг гуноҳини ҳам ёймаслик зарур.

Гуноҳ, фужур каби хунук ишлар обрўли, ёмонлиги кузатилмаган кишидан содир бўлса, буни ошкор қилмаслик керак бўлади.

Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): «Яхшиларингизнинг адашишларидан кўз юминглар», дей-

бордир. Аллоҳ билур, сизлар билмасиз» (Нур, 19), деган. Чунки айбларни очиш Аллоҳ яширган нарсани ошкор қилишдир. Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтадилар: «Бу бемаъни ишлардан эҳтиёт бўлинг. Ким унга яқинлашган бўлса, Аллоҳнинг пардаси билан ўзини тўссин ва Аллоҳга тавба қилсин. Чунки ким уни бизга очса,

ЎЗГАДАН АЙБ ҚИДИРМАНГ

дилар (Абу Довуд ривояти).

Чунки айбларни ошкор қилиш, бир мўминдан содир бўлган ишни сўзлаш гийбатга олиб боради, фаҳшни ёйиш ҳисобланади.

Фузайл ибн Иёз айтадилар: «Мўмин яширади ва насиҳат қилади, фожир эса ошкор қилади ва айблади».

Аммо киши озор, фасод, ошкора фосиқлик ва гуноҳга бепарволик билан танилган бўлса, буни одамларга маълум қилиш керак. Токи одамлар ундан ҳазар қилишсин, ёмонлигидан эҳтиёт бўлишсин, бошқаларда ҳам озор, фасод ва гуноҳларга журъат пайдо қилмасин.

Аммо фасод қилаётган кишини кўрганида, уни қайтариш вожиб бўлади. Кечиктириш ва сукут ҳалол эмас. Қайтаришдан якка ўзи ожиз бўлса, ҳокимият вакилига, жамоатчиликка арз қилиши керак. Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): «Сизлардан бирингиз мункар ишни кўрса, уни қўли билан ўзгартирсин, агар унга қодир бўлмаса, тили билан, агар

бунга ҳам кучи етмаса, кўнгли билан ўзгартирсин. Бу эса имоннинг энг заифидир», деганлар (Муслим ривояти).

Ҳеч ким бир мусулмоннинг айбини пойлаши, ундан айб қидириши тўғри эмас. Аллоҳ таоло: **«Ўзгалардан айб қидирманг»** (Хужурот, 12), дейди. Мазкур ишлардан қайтарган ҳадиси шарифлар ҳам бор. Бундан қуйидаги ҳолатлар мустасно: ровийларни, гувоҳларни, садақа, вақфлар ва етимларга ҳомийларни текширишга ҳожат бўлганида уларнинг лаёқатига путур етказадиган айбини яшириш ҳалол бўлмайди. Бу айбларни ошкор қилиш ҳаром этилган гийбат эмас, балки вожиб насиҳат саналади.

Хатога йўл қўйган мўмин ўзи ҳам буни яшириши, Аллоҳга тавба қилиши керак. Ким бўлишидан қатъи назар, айбини бировга очмасин. Чунки Аллоҳ таоло: **«Албатта, имон келтирган кишилар ўртасида бузукликлар ёйилишини истайдиган кимсалар учун дунёда ҳам, охиратда ҳам аламли азоб**

унга Аллоҳнинг китобини қоим қиламиз (яъни чора кўрамиз)» (Ҳоким ривояти).

Исломи дини инсонларни фақат яхшиликка тарғиб этади. Шариатимиз айбини, гуноҳни исботлашда ана шундай ўзига хос услуб қўллайди. Бундай йўл динимизнинг нақадар инсонпарварлигига, Пайғамбаримизнинг (алайҳиссалом) оламларга раҳмат қилиб юборилганларига далилдир.

Мубашшир АҲМАД,
Тошкент Исломи институтининг ўқитувчиси

ҲАВОЛАРИ ЮГУРИК ШАҲАР

– *Яҳёхон ака, Ватанни севиш уни билишда ҳам кўринади, дейишади. Сизнинг “Хўқанди латиф маҳаллари ва кўчаларининг номланиш тарихи” китобингизни қизиқиш билан ўқиб чиқдим. Уқувчиларимизга қадрдон шахрингизни таништирсангиз.*

– Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим! Киндик қоним томган тупроқ Кўқон шаҳри Ўрта Осиёнинг маънавий марказларидан бири бўлган. Кўп тарихий манбаларда шаҳар номи “Хўқанд” деб ёзилган. Жумладан, Абу Исҳоқ Иброҳим ибн Муҳаммад Фарисий-Истаҳрий (850 – 934 йй.) “Китаб масолик ал-мамолик (“Мамлакатлар йўллари ҳақида китоб”) асарида бундай ёзади:

“Хўжанддан Фарғонанинг бошкенти Ахсикентга борувчи қарвонлар Канддан Сўғача бир манзил ва Сўждан Хўқандгача бир катта манзил, Хўқанддан Ахсикентгача бир манзил юради...”

Раҳматли устозимиз, жуғрофия фанлари доктори Ҳамидулла Ҳасанов “Ўрта Осиё жой номи” асарида: “Кўқоннинг асл номи “Хўқанд” бўлиб, “Шамол шаҳри”, “Сершамол шаҳар” деган маъноларни англатади...” деб

ёзади. У туркшунослар А. Кононов, Э. Севортян фикр ва далилларига таянган. Ўзим ҳам Сирдарё соҳилидаги қишлоқлар ва Курама тоғлари чорвадорларидан “Олтин бешик” достонини ёзиб олаётганимда “Хў” атамаси “шамол” маъносини англатишига доир далиллар топдим ва бу атама шаҳарнинг ҳам тарихи, ҳам жуғрофиясига мос, тўғри изоҳ деган фикрга келдим. Бунга кўпийиллик об-ҳаво таҳлили ҳам тасдиқлайди. Кўқонда йилнинг 240–245 кунда шамол эсиб туради.

Кўқон “латиф” сифатига эга шаҳардир. Иқлими мўътадил, ҳавоси югурик, суви тоғли ва покиза, аҳолиси одобли, хушмуомала, нозиктаъб, ҳозиржавоб, шеърятга, мутойибага мойил, меҳмондўст бўлгани туфайли унга шундай сифат беришган.

Ислом дини диёримизга ёйилгунича Кўқон кичик шаҳар бўлган. Шаҳар аҳли Қутайба ибн Муслим даврида Ислом билан шарафланган. Имом Ҳусайннинг набираси, Имом Боқирнинг укаси Имом Абдуллоҳ Қўқонга келиб дин йўлида кўп хизматлар қилади. Шаҳар ҳартомонлама тараққий йўлига

киради. Фарғона водийи бош шаҳри илм-фан, маданият марказига айланди.

– *Қайси жойда илмга муҳаббат кучли, шароит яхши бўлса, ўша юрт тараққий толади. Кўқонда ҳам илм масканлари кўп бўлган.*

– 1912 йилги маълумотларга кўра, Кўқон шаҳрида 52 та мактаб ва бошқа ўқув муассасалари ишлаб турган.

Кўқоннинг энг катта илм маскани “Мадрасаи хон” Муҳаммад Алихон даврида – 1830 йили қурила бошланган. Мингта ҳужраси бўлган. Аммо қурилиши тугалланмаган.

Кўқондаги “Чорсу” ҳам Самарқанднинг Регистонига ўхшаш, уч томони мадраса, бир томони очиқ майдон бўлган. Бир томонида хоннинг вазири, мингбошиси Мусулмонқул Худоёрхонга атаб қурдирган “Мадрасаи хон” жойлашган, унинг ён томонида Худоёрхон онасига атаб қурдирган “Ҳоким оийм”, учинчи томонида хоннинг укаси (ўз номида) қурдирган “Султонмуродбек” мадрасаси бўлган.

– *Кўқон уламолари ҳақида ҳам қисқача маълумот берсангиз.*

– Кўқонда илм-маърифат Имом Абдуллоҳ (IX аср) давридаёқ ривож топган. Абу Тоййиб Хўқандий Бағдод қозиси, Бағдод мадрасаси бош мударриси бўлган, маълум бир вақт Маъмун кутубхонасида ҳам ишлаган. Машҳур сайёҳ ва олим Ёқуб Ҳамавий “Мўъжамил булдон”, “Мўъжамил даво” китобларида уни XI – XII асрларда яшаган Кўқон олимларининг устози деб таърифлайди.

Зокирхўжа эшон Намангоний. У Амир Умархон даврида (1810–1822) шайхулислом бўлган.

Муҳаммад Алихон даврида Улуғхон тўра ибн Зокирхўжа, раббонийлар сулоласи вакили Соҳибзода Ҳазрат илм ва ихлос аҳлига ҳомий бўлишади.

Мавлавий Йўлдош. XIX асрнинг иккинчи ярми ва XX аср биринчи чорагида яшаган бу олим кўпгина шарқ ва айрим ғарб тилларини билган. Йигирма етита илмий асар ёзган. Бухоро, Уфа, Қозон уламолари ундан илм ўрганиб кетишар экан.

— **Кўқон масжидлари ҳақида ҳам тўхталсангиз.**

— Кўқонда 142 та маҳалла бор эди (ҳозир улар йириклаштирилиб 65 та бўлди). Шу маҳаллаларнинг ҳар бирида масжид бўлган. Масжидларга алоҳида ном қўйишмаган. Халқ уларни жой номи билан ёки ким қурган бўлса, ўша кишининг исми билан атаган. Кўп масжидларни хон, бек ё бойлар қуришган ва вақф — кўчмас мулклар билан таъминлашган.

Шаҳарнинг энг катта “Жоме” ини 1816 йили амир Умархон қурдирган. Бу жомеда асосан жума ва ҳайит намозлари ўқилган.

— **Масжидларда шариот қандай бўлган?**

— Ҳар бир масжиднинг кўчмас мулки, яъни, ер, сув, ариқ, кўприк, тегирмон, обжувоз, савдо дўкони каби вақфи бўлиб, улардан тушган даромаднинг масъул шахс ёзиб борган ва керакли ўринга сарфлаган. Жумладан, ўқитувчиларга маош, талабаларга нафақа берилган, бино таъмири ва озодалигига ҳам ажратилган.

— **Яхёхон ака! Хўқонди Латифнинг бу сингари тарихий обидаларини асраб-авайлаш, ўрганиш**

ҳақида ҳам гапирмасангиз бўлмас.

— Чор Русияси босқинидан кейин, айниқса Совет ҳукмронлиги йилларида Кўқон ва кўқонликларнинг бошига кўп мусибатлар тушди. Алломалар йўқ қилинди, тарихий иморатлар вайрон этилди. Жумладан, “Жомеъ” масжид-мадрасасининг катта қисми бузиб ташланди. Хайрият, хонақоҳи ва айвонлари шаҳар савдо ташкилотига омборхона сифатида берилиб, сақлаб қолинди.

Ҳозир суҳбатлашиб ўтирган жойимиз — Кўқон ўлкашунослик тарихи музейи аслида Кўқон хони ўрдаси бўлган. Уни 1870 йили Худоёрхон қуриб битказган. Бунгача Кўқонда олтига ўрда бўлган. Бу ўрда қурилган вақтида жуда катта бўлиб, учта дарвозадан ўтиб кирилар эди. Ҳозир энг ичкаридаги биргина дарвоза қолган, холос. Ушбу учинчи дарвозадан ичкарида 114 та хона, еттита ҳовли бўлган.

...Бундай табаррук жойларни асраб-авайлашимиз керак. Чунки буларнинг бари Ислом динимиз туфайли юзага келган, ҳар қанча қадрласак, арзийди. Хўқонди Латифнинг ҳар бир қадимий ғиштида Ислом маданиятининг уйғоқ ва жонбахш нафаси уфуриб тургандек. Буларни она шаҳримнинг шарафи деб биламан.

Вафо ФАЙЗУЛЛОҲ
суҳбатлашди.

Абу Ҳурайрадан (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилинишича, Расулulloҳ (соллalloҳу алайҳи ва саллам) бир саҳобага: “Аллоҳ сенга тақсимлаган нарсага рози бўлсанг, одамларнинг энг бойига айланасан”, деганлар (Абу Ҳурайра).

Ҳақиқий бой бўлиш бу Аллоҳ тақсим қилган ризққа қаноат ва одамлар қўлидаги нарсдан тама қилмасликдир.

Абдуллоҳ ибн Ҳафиф: “Қаноат қўлида бўлмаган нарсага қаттиқ истакни тарк қилиб, бор нарса билан кифояланишдир”, деган (Ибн Ҳажар Асқалоний, “Фатҳул Борий”).

ЭНГ КАТТА БОЙЛИК

Абу Убайда ибн Жарроҳдан ривоят қилган ҳадисда: Расулulloҳ (соллalloҳу алайҳи ва саллам): “Агар одам боласининг бир водий тилласи бўлса, у яна бир водий тилласи бўлишини ва агар икки водий тилласи бўлса учинчи бир водий тилласи бўлишини истайди. Одам боласининг қорнини фақат тупроқ тўлдиради”, дея марҳамат қилганлар (“Фатҳул Борий”).

Орифлар айтишган: “Иззат ва бойлик дўст излаб йўлга чиқишди ва қаноатга йўлиқишди”.

Аллоҳ таоло бешта нарсани бешта нарсага: иззатни тоатга; хорликни гуноҳларга; ҳайбатни кечаси намоз ўқишга; ҳикматни очликка; бойликни қаноатга боғлиқ қилган.

Бир ориф фарзандига: “Эй ўғлим, қаноат қилса, қул хурдир ва тама қилса, ҳур ҳам қулдир” деган.

Ибн Атоуллоҳ Сакандорий бундай дейди: “Сен тама қилмаган нарсангда хурсан, Тама қилганинга қулсан”.

Умар ибн Хаттоб: “Эй одамлар, тама бу фақирлик, қаноат бойликдир”, деган.

Зуннун Мисрий: “Ким қаноатли бўлса, ўз замонасидаги одамлардан хотиржам бўлади ва яқинларидан олий бўлади”, дейди.

Олим ва орифларнинг улуғлиги ҳаётни дунё билан эмас, охират мезони билан ўлчашларидадир.

Абдуллоҳ ибн Аббосдан ривоят қилинишича, Расулulloҳ (соллalloҳу алайҳи ва саллам): “Тонг отгунича кимнинг энг катта ғами охират бўлса, Аллоҳ таоло бойликни унинг икки кўзи ўртасига келтириб қўяди”, деганлар.

“Равзатул орифин” китоби асосида

БУШРО

тайёрлади.

Муҳаммад Яхёхон Дадабоев. 1949 йили Кўқон шаҳрида туғилган. 1972 йили Кўқон педагогика институти тарих-география факултетини битирган. 1977 йилдан буён Кўқон тарих ва ўлкашунослик музейида етакчи илмий ходим бўлиб ишлабди. Бир қанча илмий-оммабоп китоблар муаллифи.

ИЛМ ОЛАЁТГАН ОДАМ

Илм олаётган одамнинг ҳолини машаққатли сабоқлар йўлини босиб ўтган киши яхши тушунади. Илмда фазилат кўп. Билганлар билмаганлар билан ҳеч қачон тенг бўлмайди. Уларнинг гап-сўзида, фикр-мулоҳазасида фарқ яққол сезилади. Одамлар оми кишидан эмас, олимдан савол сўрашади. Олим билган нарсасини билмадим деса, ёлғон гапи учун гуноҳга ботади. Билмаган нарсасини “билмайман” деб тан олиши эса комиллик аломати. Чираниш, маҳмаданалик қилиш олимнинг мартабасига путур етказиши. Чинакам олимнинг мақом-мартабаси юксак. Илм кичик ёшли инсонга ҳам виқор бағишлайди.

Илм олиш ниятга боғлиқ. Илм инсонга шуҳрат, обрў келтиради, бироқ илм обрў, шон-шуҳрат учун ўрганилмайди.

Олимнинг ўрни пойгакда эмас, лекин давралар тўрида ўтириш нияти билан илм ўрганилмайди. Илмдан мақсад ҳақиқатни англаш ва англаган ҳақиқат йўлида хизматга бел боғлашдир.

Пайғамбаримиз (соллалоху алайҳи ва саллам) бундай деганлар: “Ким илмни тўрт нарса — илми билан олимлар орасида фахрланиш учун, аҳмоқлар билан тортишиш учун, одамлар-

нинг эътиборини қозониш учун ва амирлардан мол, обрў, ҳурмат олиш учун ўрганса, дўзахга киради”.

Олим баҳсли масалаларни ойдинлаштиради, аммо нияти кераксиз баҳсни авж олдириш, илмини кўз-кўз қилиш бўлса, бунда савоб йўқ, аксинча, гуноҳ бор.

Буюк олимлар ҳар доим тақабурликдан узоқ бўлишган, камтарликка интилишган. Бирор масала сўраб келганларга билса, жавоб берган, билмаса, узрини айтган. Донишмандлардан бири илмларни ўргангани сари ўзининг ҳеч нарса билмаслигини англаб бораётганини эътироф этгани айтилади.

Илм берувчи устоз кимга илм бераётганини, шогирдининг қобилиятини, имкониятини англагани маъқул. Бўлмаса, шўр тўпроққа уруғ сочгандек, меҳнатлари натижасиз қолиши мумкин. “Палағда тухум жўжа очмайди”, деган ҳаётий бир ҳикмат ҳам бор.

Талабанинг қобилияти, ихлос-интилиши қайсидир шу соҳасига мойил, кўнглида шу илмга муҳаббати бор. Бу қобилиятни устоз англаши ва уни кўнгли тортмайдиган бошқа тарафга йўналтириб, сарсон қилмаслиги керак. Эҳтимол, шогирдда илмга умуман истеъдод йўқдир. Ҳаётини илмга бахш этиш ниятини қилмагандир. У истеъдодли хунарманд ёки чавандоз бўлар ва ҳоказо. Бу тоифа кимсалардан олим яшашга уринишда асло хосият йўқ. Чунки олим учун тафаккур, тадабур, сабр-қаноат, фаҳм-фаросат ва бошқа бир дунё фазилатлар муҳим саналади. Бир жойда узоқ муддат муқим ўтириш, тошга нақш ўйиш, игна билан қудуқ қазиш учун, албатта, истеъдод, қобилият, меҳр-муҳаб-

бат, сабр-тоқат керак. Маълум бир мавзу устида бош қотириш, уни англаш ва муҳокама қилиш учун Худо берган тафаккур кенглиги, сабот лозим.

Талабаликнинг шартлари ҳам кўп. Ҳазрат Алишер Навоийнинг устозга ҳурмат, эҳтиром бобида:

“Ҳақ йўлида ким санга бир ҳарф ўқутмиш ранж ила, Айламак ҳаққин адо

бўлмас онинг юз ганж ила”, деган ҳикматини яхши биласиз.

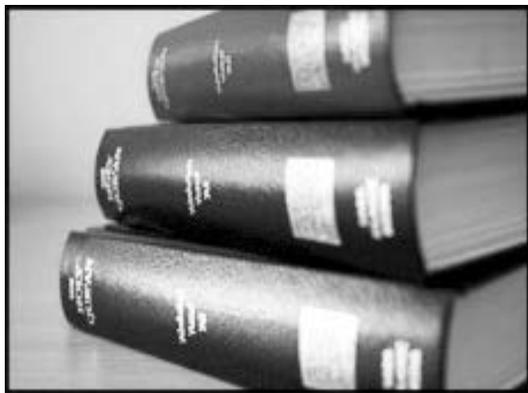
Илм аҳли учун фаросат муҳим. Фаросатсиз одам ҳар доим, ҳар жойда уятга қолади. Айниқса, мураббий фаросатдек гўзал фазилатдан бебаҳра бўлмаслиги керак. Бир тасаввур қилинг, муаллим талабаларга покликдан маъруза ўқиса-ю, ўзи нолойиқ ишлар билан шуғулланса... Олим хайр-саховатдан ўгит берса-ю, ўзи оч-наҳор ўтирган кўшнисига қиё боқмаса, хасислик қилса... Бу тоифа муаллим талабалар қалбига илм уруғини сочолмайди, сочса ҳам, ҳеч нарса униб чиқмайди.

Фаросатли шогирдлар туфайли устозига, ота-онасига раҳмат ёғилади, фаросатдан баҳрасиз қолганлар эса... Келинг, шу ўринда бир латифани эсга олайлик.

Афанди ўғлини таълим олиши учун устозга берибди. Ўғил машаққат чекиб йиллар давомида ўқибди. Саводи чиқибди. Афанди тасавурида оқни қорадан ажратадиган олим бўлибди. Бир куни етилиб қолган ўғлини Афанди имтиҳон қилиб кўрмоқчи бўлибди. Бармоғидаги узугини кафтига олиб, икки қўлини ортига яшириб, ўғлидан:

— Ўғлим, қўлимда нима бор? — дея сўрабди.

Олим ўғил бир оз тафаккурга берилибди, чуқур ўйга толибди. “Нима бўлиши мумкин?”

Яширилган нарсанинг нима эканини бир йўла айтмасдан, аввал бир-икки белгисифатини айтишни маъқул топибди.

— Яширилган нарсанинг ўзи юмалоқ, — дебди.

— Э, баракалла! — Афанди ўғлининг билимидан хурсанд бўлиб тасанно айтибди. — Хўш?

— Ўша нарсанинг ичи тешик, — дея кейинги белгисини сўзлабди ўғил.

Афандининг чиройи очилиб, кўзлари яшнабди.

— Баракалла, ота ўғил! — Яна миннатдор бўлиб, ўғлининг оғзини пойлабди отаси. Энди ўша нарса, “Тегирмон тоши”, деган жавобни эшитган Афандининг ҳолини бир тасаввур қилинг.

Олим илми ортидан нон топади, мол-мулк дунё зийнати эканини яхши билади. Шу жиҳатдан жоҳилдан фарқ қилади. Жоҳил шубҳали нарсанинг ҳам, ҳаромнинг ҳам фарқига бормайди.

Расулуллоҳдан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Одамларнинг қайсиси ёмон?” деб сўрашди. У зот (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтди: “Бузилган олим”. Бу ҳолатда офат бор. Чунки олим бузилса, бунинг оқибатида олам бузилади.

Дарҳақиқат, олим ўз илмига амал қилиши, гўзал инсоний фазилатлари, юксак маънавий дунёси билан барчага ўрнак бўлиши керак. Шунда жамият фаровон бўлади, инсонлар икки дунё саодатига эришадилар.

**Баҳодир
НУРМУҲАММАД**

Қорилар беллашуви

Шу йил октябрининг 14-куни Тошкент шаҳридаги “Абу Ҳанифа” жомеъ масжидида диний таълим муассасалари талабалари орасида «XX қорилар мусобақаси»нинг республика босқичи бўлиб ўтди.

Мусобақанинг мураттаб қорилар йўналиши бўйича биринчи ўринни Тошкент Ислом институти 2-босқич талабаси Хусанхон Абдулмажидов, иккинчи ўринни яна шу таълим даргоҳининг 1-босқич талабаси Исмоилжон Қурбонов, учинчи ўринни Мир Араб мадрасаси 3-босқич талабаси Нуриддин Хошимов олди.

Мужаввид қорилар йўналиши бўйича биринчи ўринга Худойкул Саидов (Тошкент Ислом институти), иккинчи ўринга Қудрат Мирзамиддинов (Мир Араб мадрасаси), учинчи ўринга Нозимжон Эминжонов (Тошкент Ислом институти) лойиқ топилди.

Мураттаб қориялар ўртасида биринчи ўрин Тошкент Ислом институти талабаси Гулчеҳра Сиддиқовага, иккинчи ўрин “Ҳадичаи Кубро” аёл-қизлар Ислом ўрта-маҳсус билим юрти талабаси Дилдора Нурмуҳамедовага тегди.

Мужаввид қориялар орасида биринчи ўрин Нозимахон Нажмиддиновага (“Хожа Бухорий”), иккинчи ўрин Мадина Мамажоновага (“Ҳадичаи Кубро”), учинчи ўрин Азиза Абдураимовага (Тошкент Ислом институти) насиб этди.

Мусобақа ғолибларига қимматбаҳо мукофотлар, шунингдек, “Мовароуннаҳр” нашриёти, “Ҳидоят” журнали ва “Ислом нури” газетаси таҳририятларининг маҳсус совғалари топширилди.

Таълим ишларига эътибор

Октябрининг 15-куни Тошкент Ислом институтида ЎМИ қошидаги таълим муассасалари раҳбарларининг 2009 – 2010 ўқув йили долзарб вазибаларига бағишланган йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда ЎМИ раиси, муфтий Усмонхон Алимов, таълим ва кадрлар тайёрлаш бўлими мудирлари Жалолиддин Нуриддинов, раҳбар ташкилотлар масъул ходимлари Тошкент Ислом институти ректори Ҳайдархон Йўлдошхўжаев, Ислом ўрта-маҳсус билим юртлари мудирлари иштирок этишди. Йиғилишда сўзга чиққанлар диний таълим муассасаларида илмий-услубий ишларни пухта ташкил этиш, таълим жараёнида маънавият сабоқларининг долзарб аҳамияти, кутубхоналарни дарсликлар, бадиий китоблар билан бойитиш, хорижий тилларни ўқитиш сифатини кўтариш, режага янги киритилган фанлар бўйича малакали ўқитувчиларни танлаш ва тайёрлаш каби масалаларга алоҳида эътибор қаратишди. Йиғилиш сўнгида 2009 – 2010 ўқув йилидаги муҳим вазибалар юзасидан таълим муассасалари раҳбарларига топшириқлар берилди.

Муҳбиримиз

Фаластинликлар кун

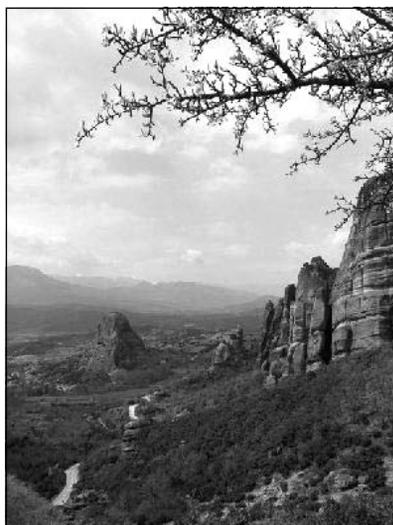
Шу йил 27 октябр юртимизда меҳмон бўлиб турган Фаластин давлати ташқи ишлар вазири Риёз ал-Моликий ҳамда Фаластиннинг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор элчиси Асъад ал-Асъад “Ҳазрати Имом” мажмуасига ташриф буюришди. Меҳмонларга Ўзбекистон мусулмонлари идораси раисининг ўринбосари Абдураззоқ Юнус йўлдош бўлди, уларга Имом Абу Бакр Қаффо Шоший ҳаёти ва ижоди ҳақида гапириб берди. Меҳмонлар идора музей-кутубхонасида сақланаётган Ҳазрати Усмон Мусҳафини зиёрат қилишди.

Илёсхон АҲМАД

ЮНОНИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ

Юнонистон (Греция) жаҳон тамадуни ўчоқларидан бири, жуда қадимий ва бой тарихи бор. Милоддан олдинги учинчи мингйилликлар Юнонистонда кўплаб қабилалар яшаган. Сўнгра пеласга, делага ва бошқа қабилаларни ахийлар ва ионийлар каби янги юнон қабилалари қисиб чиқара бошлайди. Иккинчи мингйилликлар бошида ахийларнинг илк ибтидоий давлатлари Микона, Пилос, Фест, Кнос пайдо бўлади. Милоддан олдинги 1200 йили дорийларнинг бостириб кири-

Майдони: 131 957 кв. км.
Аҳолиси: 10,9 миллион киши.
Пойтахти: Афина шаҳри.
Тузуми: республика.
Давлат бошлиғи: президент.
Маъмурий тузилиши: 13 епархия ва 52 нўмадан иборат.
Йирик шаҳарлари: Салоники, Патри, Лариса, Ираклион.
Пул бирлиги: евро.

ши ўлкада қабилавий муносабатлар барҳам топиши ва савдо алоқалари кучайишига сабаб бўлди.

Тўққизинчи асрда Шимолий Юнонистонга золийлар, Ўрта Юнонистон ва Пелопоннесга дорийлар, Аттикага ионийлар келиб ўрнашишди. Омма билан ҳукмдор аслзодалар ўртасида кечган узоқ йиллик кураш натижасида полислар (шаҳар-давлатлар) пайдо бўлди. Коринф, Афина каби иқтисодий ривожланган полисларда қулчилик кенг тарқалди, Спарта, Аргос ва бошқа шаҳарларда эса қабилавий муносабатлар узоқ вақт сақланиб қолди.

Милоддан олдинги бешинчи-тўртинчи асрлар полислар энг гуллаб-яшнаган давр бўлди. Бу ҳол Афинанинг 500 – 449 йиллари юнон-форс урушидаги галабаси ва Афина бошчилигида Делос иттифоқининг ташкил топиши билан боғлиқ эди. Афинанинг энг гуллаган, маданияти энг гуркираган ва демократия энг маҳкам ўрнашган даври Перикл ҳукмронлик қилган (милоддан олдинги 443 – 404) йилларга тўғри келади.

Юнонистонга эгалик қилиш учун Афина билан Спарта ўртасидаги кураш ҳамда Афина билан Коринф ўртасидаги зиддиятлар Пелопоннес урушига сабаб бўлди.

Тўртинчи аср ўрталарида Шимолий Юнонистонда Македония ўлкаси пайдо бўлди ва унинг подшоҳи Филипп Иккинчи Херонейдаги жангда Юнон шаҳарлари иттифоқини енгди. Македонияли Александр салтанати кулаб, эллинчилик даври бошланганида Юнонистонда ҳукмронлик даъвосида бўлган Македония, Ахей иттифоқи, Этодий иттифоқи каби ҳарбийлашган тузилмалар пайдо бўлди.

Милоддан олдинги 146 йили римликлар Ахей иттифоқини таслим қилганидан кейин Юнонистон Рим империяси таркибига кирди. Милоднинг тўртинчи асридан бошлаб у пойтахти Константинопол бўлган Шарқий Рим империяси – Визан-

тиянинг асосий қисми саналган. 1204 йили Византия тўртинчи салиб юриши натижасида мағлуб қилинди. Салибчилар босиб олган ерларда Лотин империяси, қолган жойларда эса мустақил юнон давлатлари (Никей, Трапезунд империяси, Эпир давлати) ташкил этилди.

1261 йили Михаил Саккизинчи Византияни қайта тиклади. 1453 йили Константинополни турклар эгаллаши билан Византия умри тугади, Юнонистон Усмонли салтанати қўл остида бўлди. Юнон миллий ҳаракатининг 1821 – 1829 йиллардаги кураши натижасида унинг мустақиллиги эълон қилинди. Туркиянинг Русия билан уруши (1828 – 1829) натижасида Туркия Юнонистон мухториятини тан олди. 1830 йилдан у мустақил давлатга айланди. 1862 йили мамлакатда демократик инқилоб бўй берди. 1924 йили у республика деб эълон қилинди. Аммо шундан кейин ҳам қадимий Эллада диёрига осойишталик келмади, ўтган асрда уни Италия ва немис фашистлари босиб олишди, 1946 – 1949 йиллари фуқаролик уруши бўлди. Мамлакат 1967 йилги ҳарбий тўнтариш чоғида ҳокимиятга келган «қора полковниклар» хунтаси ҳукмронлигини ҳам кўрди. 1974 йилдан буён ҳокимият фуқаролик ҳукумати кўлида.

Юнонистоннинг саноати ҳам, қишлоқ хўжалиги ҳам яхши ривожланган. Миллий даромаднинг салкам ярми сано-

атдан. Мамлакатда боксит, магнезит, темир рудаси, асбест, хром, марганес, барит каби фойдали маъданлар қазиб олинди. Пўлат ва чўян, алюмин ва никел эритиш йўлга қўйилган. Машинасозликда денгиз кемалари, трактор ва бошқа қишлоқ хўжалик машиналари, мотороллер, маиший электротехника, ҳаво совутгич ва бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқарилади. Кимё, тўқимачилик, енгил саноат ҳам анча тараққий этган. Юнонистон зайтун мойи чиқариш бўйича дунёда учинчи ўринда. Қишлоқ хўжалиги четга зайтун меваси, пўртақол, мандарин, лимун чиқаришга ихтисослашган. Сайёҳлик ва кечачилик иқтисоднинг муҳим бўғинларидан ҳисобланади. Четга яна саноат моллари, ёқилғи ва озиқ-овқат чиқаради, четдан эса ёқилғи, машина ва ускуналар, истеъмол моллари сотиб олади. Италия, Олмония, Франция, Нидерландия, АҚШ савдодаги асосий шерикларидир.

Мамлакат аҳолисининг 95 фоизи юнонлар (греклар), қолгани турклар, албанлар, арманлардир. Буларнинг 97 фоизини православ насронийлар, қолганини протестантлар, яҳудий диндагилар ва мусулмонлар ташкил этишади.

Оврупа Ислом ташкилотлари кенгаши маълумотларига кўра, ҳозир мамлакатда юз мингдан зиёд мусулмон яшайди. Улар асосан Юнонистон шимолидаги Камотини, Ксангида вилоятларида истиқомат қилишади. Шунга қарамай, яқингача мамлакатда бирорта ҳам масжид йўқ эди. Яқинда Эллада православ черкови Синоди

(ҳайъати) Афинада биринчи масжидни қуриш ташаббусини маъқуллади.

Юнонистон ҳукумати камсонли мусулмонларнинг фуқаролик ҳуқуқларини кенгайтириш, уларнинг қонун олдида тенглигини таъминлашга қаратилган дастур ишлаб чиқиб, амалга ошироқда: мусулмон-

ларга мўлжалланган иш ўринлари яратилляпти, таълим соҳасига ажратилган маблағлар кўпайтирилляпти, диний молмулклар барча солиқлардан озод қилинди, бир неча масжид ва Ислом марказлари қуришга киришилди. Яқин орада 240 нафар имом мусулмонлар хизматига киришади.

Аҳмад ТУРСУН

Манбалар:

1. «Страны мира», справочник. Москва, 2003 г. стр. 46-49.
2. «Атлас мира», справочник. Москва, 2003 г. стр. 46-47.
3. Интернет сайтлари.

САЙИИД МАҲМУДХОН ТАРОЗИЙ

Мовароуннахрнинг атоқли олимларидан Саййид Маҳмудхон Тарозий 1895 йили қадимий Тароз (ҳозирги Жамбул) шаҳрида туғилган. Тароз ушбу минтақада машҳур шаҳарлардан, диний марказлардан ҳисобланган. Кейинчалик у “Авлиёта” деб аталган.¹

Саййид Маҳмудхоннинг насаби Ўзганда ўтган Иликхонларга бориб тақалади. Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг ёзишича, “Фарғона вилоятида бу табақа муқтадо ва шайхулислом ва қози бўлиб келишган”.²

Саййид Маҳмудхон ноёб истеъдод ва ёд олиш қобилиятига эга эди. Қуръони карим тиловатига моҳир бўлди. Тошкентдаги “Кўкалдош”, кейинчалик Бухоро мадрасаларида ўқиди, араб ва форс тилларини пухта ўрганди.

Шогирдларидан Муҳаммад Қосим Амин гувоҳлик беришича, Саййид Маҳмудхон 1917 йилги тўнтариишлардан кейин Авлиётада мактабдорлик, мадрасада мударрислик қилган. Тошкент, Туркистон, Чимкент, Сайрам, Маркида олим сифатида ном чиқарган.

Юртда бошланган алғов-далғов туфайли кўп уламолар қатори Саййид Маҳмудхон Тарозий ҳам таъқибга олинди. Бир неча муддат Фарғона водийи шаҳарларида яшириниб юрди, бошпана излаб Андижонга ҳам келди. Ўша йиллари Абдулаҳад Азизов (шоир Анисий) у кишини кўрган ва суҳбатини олган. Унинг айтишича, йигирманчи йиллари Маҳмудхон Тарозий кундузлари қабристонда яшириниб ётар, тунда эса дўстлари уйига келиб, суҳбат қурар экан. Ўттизинчи йиллар бошида юртдан кетишга мажбур бўлди.

Саййид Маҳмудхон муборак ҳаж сафарига отланади. Ҳаж амалларини бажаргач, Ҳиндистонга келиб, Бомбайнинг мусулмонлар маҳалласида яшайди. У шаҳардаги маҳаллий масжидлардан бирига имом-хатиб этиб тайинланади. Бомбайда ўн йил истиқомат қилади. Бу орада етук тасаввуф олими ва муҳаддис бўлиб танилади, катта обрў қозонади. Ўша йиллари шеър ҳам машқ қила бошлайди.

Бомбайдалиқ пайтида Қуръони карим оятлари маънолари таржимасини бошлайди. У Қуръони карим маъноларини туркийнинг “ўзбек лаҳжаси”га ўгирган биринчи таржимондир. Карочи, Лоҳур, Лакнав, Мўлтон каби мусулмонлар яшайдиган шаҳарларда “Тўра соҳиб”, кейинча “Олтинхон тўра” тахаллуси билан машҳур бўлиб кетади. Ўша йиллардан бошлаб араб ва ўзбек тилларида ғазаллар, кўпроқ мусаддаслар ёзади. Карочидаги “Таржимони афкор” уюшмасининг раҳбари Аъзам Ҳошимий саъй-ҳаракати билан унинг мусаддас ва шеърлар тўплами 1953 йили бирин-

чи марта “Мусаддасоти Маҳмудия” номи билан нашр этилади.

Сўнгра Саййид Маҳмудхон Тарозий – Олтинхон тўра Саудия Арабистонига келиб ўрнашади. Унинг қирқ йилдан ортиқ давом этган илмий ва адабий-маърифий фаолияти табаррук шаҳарлар – Маккаи мукаррама ва Мадинаи мунавварада кечади. Кўп асарлари шу ерда ёзилади.

Дастлаб Маккада хусусий мактаб очиб, ватандошларимиз болаларига, шунингдек, маҳаллий ёшларга дарс бера бошлади. У кишининг олимлик истеъдоди, мумтоз араб тилини чуқур билиши, нотиклиги ҳақидаги хабар Саудия Арабистони подшоҳига етиб борди. Олим Масжидул Ҳаромда мударрисликка тайинланди ва бир неча йил шу мартабали лавозимда хизмат қилди.

Саййид Маҳмудхон Тарозий, юртдошларимиз эътирофича, хориждаги ўзбекларнинг маънавий суянчиги эди. Ҳамюртларининг мусофир юртда бирон ҳаётий муаммоси бўлса, ёрдам берар эди.

Тарозий халқимизни Ислом дини ва одоб-ахлоққа доир манбалар билан ошно қилиш ҳақида кўп ўйларди. Шу мақсадда мусулмон оламида машҳур баъзи асарларни ўзбек тилига таржима қилди. Олим таржима қилар экан, уларни муҳим изоҳлар ва зарур шарҳлар билан тўлдирди. Алишер Навоий Абдурахмон Жомийнинг қирқ ҳадисдан иборат форсча рисоласини изоҳ ва шарҳлар билан рубоий шаклида ўзбекчага таржима қилиб, “Арбаин” номли асарини яратгани каби, Олтинхон тўра ҳам тарбияга доир айрим арабий асарларни ўзбек тилига таржима қилиб, муфассал шарҳлар билан нашр эттирди, мустақил асарлар ёзди.

Чунончи, “Риёзус солиҳин” китобининг шарҳлар билан қилинган таржимаси Олтинхон тўра номини танитди. Қуръони карим оятлари маъноларини изоҳлари билан ўзбек тилига қилган таржимаси ҳанузгача қимматини йўқотмаган. Тўра Соҳиб Ҳиндистонда эканидаёқ бу машаққатли ишни бошлаб, ўн йилда тугаллади. Ушбу таржима аввал Ҳиндистонда, сўнгра Покистонда, 1980 йили Саудия Арабистонидан уч марта нашр қилинди.³ Олим тасниф қилган Пайғамбаримиз (солаллоҳу алайҳи ва саллам) сийратларига бағишланган “Нурул басар” асари эса 1964 йили Карочида, 1982 йили Мадинаи мунавварада нашр этилди.

Олимнинг “Девони қасоиди Маҳмудия” асарида илм ва одоб, она Ватан ҳақларидаги қасида ва шеърлар жамланган. Карочида босилган “Мусаддасоти Маҳмудия” китобчасида Ватан ва унинг озодлиги ҳақида ёзилган жозибали мусаддаслар тўпланган. Булардан ташқари, “Ислом ақидаси”,

Абу Ҳанифанинг “Фикҳул акбар” асари шарҳли таржимаси, “Ақидаи Таҳовийя”га ёзилган шарҳ, Абу Исо Термизийнинг “Шамоили Муҳаммадия” асари таржимаси ҳам Тарозий қаламига мансуб.

Олмония, Миср, Покистон ва бошқа юртларнинг газит-журналларида Олтинхон тўранинг Ватан мадҳига бағишланган мақолалари ва ғазаллари босилиб турган. Уларда муаллиф Ватан озодлиги, истиқлоли йўлида барча ватандошларни бирдамликка чақиради, она юрт ишқида куйиб-ёнади, унинг гўзалликларини қуйлайди. 1975 йилги бир мақоласида бундай деб ёзади: “...Русия ила Чин ўртасида мустақил Туркистон давлати шартдир... Иншааллоҳ, бир кун келажак, Туркистонимиз миллий мустақиллигини олажак!”

Олтинхон тўрадан бир неча фарзанд қолди. Биринчи рўзгоридан Саидахон исмли қизи бўлган, ўғли Муҳаммадjon ҳожи Янгийўлда яшайди. Отадан бир ярим яшар қолган қизи 1991 йили ҳаж сафарига бориб, отаси билан кўришди.

Олтинхон тўранинг кейинги рўзгоридан Мунаввар қори, Абдулқодирхон, Усмонхон каби ўғиллари ҳозирда Саудия Арабистонида яшашади. Катта ўғли Мунаввар қори билан Маккада кўп суҳбатлашдик.

Олтинхон тўра Ўзбекистон мустақиллиги эълон қилинишидан атиги икки ой илгари – 1991 йил 26 июн куни вафот қилди.

Сайфиддин ЖАЛИЛОВ,
Андижон шахри

¹ Қорахонийлар давлатининг асосчиси Сотук Абдулкаримхон авлодларидан бирининг шу атрофга Исломи динини тарқатгани шарафига “Авлиёта” деб аталган.

² “Бобурнома”, Тошкент, 1989, 51-бет.

³ Қуръони карим маъноларининг ушбу таржимасини профессор Исмаилов Абдуллаев (марҳум) кирил алифбосида янги изоҳлар билан тўртинчи марта нашр эттирди (Тошкент, 1999 йил).

“ДОМЛА МУҲАММАД ШАРИФ” ЖОМЕЪ МАСЖИДИ

Сурхондарё вилояти Саориосиё туманидаги “Наврўз” маҳалласида тўрт минг кишидан кўпроқ аҳоли яшайди. Маҳалла чиройли шаҳарчадир. У Тўпаланг дарёсининг ўнг қирғоғида, халқаро магистрал йўл катта кўпригининг ўнг томонида жойлашган. Тоза ичимлик суви, газ ва электр билан таъминланган. Маҳалла аҳолиси ўтган асрнинг 50-йиллари тоғли Ҳуфар ва Кенгузар қишлоқларидан кўчиб келганлар ва уларнинг авлодларидир.

Собиқ совет даврида бу ерда масжид йўқ эди. Мустақилликка эришилганда 1991 йили маҳаллада жомеъ қуриш учун ярим гектар ер ажратилди. Яхшиларнинг саховати туфайли умумхалқ ҳашари билан шу йил муборак рамазон ойида янги хонақоҳ қурилиши охирига етказилди.

Масжидга ўтган асрда истиқомат қилган олим домла Муҳаммад Шариф номи берилган. У зот Мир Араб мадрасасида, кейин эса бухоролик Ҳожи Мавлоно Махсум Бурхониддин ва ургутлик Эшони Аълам Муҳиддинхон каби устозлардан таълим-тарбия олган, ўзи ҳам шу даражага етган киши эди.

Жомеъ масжид қавми – кексаларимиз, уруш ва меҳнат фахрийлари – нуруний отахонлар ҳар намозда Яратганга шукроналар айтиб, юртимизнинг тинчлиги, халқимизнинг фаровонлигини сўраб дуо қилишади. Ёшларни Исломи динига тўғри ёндашиш, ноҳўя йўлларга қадам босмаслик, ота-онани ҳурмат қилиш, она ватанни севиш, илм ва ҳунар ўрганиб, у орқали ҳалол нон топиш каби эзгу ишларга йўллашади.

Жума ва ҳайит намозларида долзарб мавзулар бўйича маърузалар қилинади ва саволларга атрофлича жавоб берилади.

Айниқса, ёшлар тарбиясига катта эътибор қаратилган. Келажагимиз – ёшларга тарбия бериш, уларни турли бузғунчи ғоялар таъсиридан сақлаш мақсадида маъруза ва суҳбатлар қилинади.

Масжид ходимлари ва маҳалланинг ҳурматга сазовор қариялари маҳалла маъмуриятига ободончилик, тартиб-интизом, тўй-маъракаларни ортиқча харажатсиз, дабдабаларсиз ўтказишда, ёрдамга муҳтож оилалар ва етим-есирларга кўмаклашиш борасида имкониятлари борича ёрдам беришяпти.

Мансур БАДАЛБОВЕВ,
Саориосиё

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Хавфсизлик кенгашининг янги аъзолари

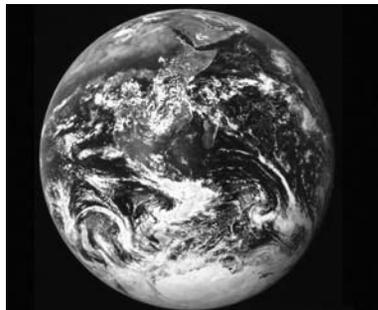
15 октябр куни БМТ Бош Ассамблеясида Хавфсизлик кенгаши бешта янги вақтинча аъзоларининг сайлови ўтказилди. 2010 йилнинг 1 январидан бошлаб Бўсна-Херсек, Бразилия, Ливан, Нигерия ва Гапон БМТ Хавфсизлик кенгаши аъзолари ҳисобланишади. 2004 йилдан буён энди илк

бор ҳар бир минтақавий гуруҳдан биттадан номзод Ассамблея муҳокамасига тавсия этилди. БМТ янгиликлар маркази шу ҳақда маълум қилди.

Эслатиб ўтамиз, БМТ Хавфсизлик кенгаши 15 аъздан иборат. Буюк Британия, Хитой, Франция, Россия ва АҚШ доимий аъзоларидир. Қолган 10 аъзони Бош Ассамблея 2 йил муддатга сайлайди, ҳар йили улардан бештасини алмаштириб туради. Ўтган йили Австрия, Япония, Мексика, Туркия ва Уганда вақтинча аъзоликка сайланган эди. Бу йил сайланган янги аъзолар Буркин Фасо, Вьетнам, Коста Рика, Ливия ва Хорватиянинг ўрнини эгаллашади.

Янги маълумотлар

“Pew Research Center” маркази жаҳоннинг 200 дан ортиқ мамлакатида ўтказган тадқиқотлар ҳозир дунёда 1,57 миллиард мусулмон яшаётганини кўрсатди. Бу миқдор дунё аҳолисининг (6,8 миллиард) 23 фоизини ташкил этади.

Ер қураси

беш қитъасининг ҳаммасида мусулмонлар яшашади, аммо уларнинг 60 фоизидан кўпроги Осиё қитъасига, 20 фоизи Яқин Шарқ ва Шимолий Африқога тўғри келади.

Ҳиндистон мусулмонлар жамоаси катталигига кўра дунёда учинчи ўриндадир. Хитойда Суриядагидан кўп, Россияда эса Ўрдун билан Ливиядаги мусулмонлардан кўп диндошларимиз бор.

Туркия қўшниларига бағрини очяпти

Яқинда Алеппо ва Фозиантеп шаҳарларида вазирлар даражасида узоқ муддатли ҳамкорлик бўйича Сурия-Туркия Олий кенгашининг биринчи мажлиси бўлиб ўтди. Бу ҳамкорлик ташкилотини сентябр ойида Сурия президенти Башар Асад билан Туркия бош вазири Тойип Эрдўғон таъсис этишган эди. Томонлар шу йилнинг ўзидаёқ 3 миллиард долларлик товар айирбошлашни таъминлайдиган лойиҳаларни ишга туширишмоқчи.

Сурия мудофаа вазири Али Ҳабиб тез орада икки мамлакат қуролли кучларининг қўшма ҳарбий машқлари ўтказилажagini айтди. Сурия томони Туркиянинг Шарқий Ўртаер денгизида Исроил ҳарбий ҳаво кучлари билан ўтказмоқчи бўлган машқларни бекор қилганини мамнуният билан қарши олди.

Шу йил август ойида кўпоровчилик ҳаракати сабаб Сурия-Ироқ муносабатлари кескинлашганида Туркия ташқи ишлар вазири Аҳмад Довуд ўғлининг яраштирувчилик сиёсати тўғрисида зиддиятга барҳам берилган, вазият юмшаган эди. Туркия билан Ироқ ўртасида ҳам узоқ муддатли ҳамкорлик бўйича Олий Кенгаш таъсис этилгани муҳим воқеа бўлди.

Зиддиятларга чек қўйиш керак

Тайланд, Индонезия, Малайзия, Мянма, Филиппин ва Камбожа мусулмон жамоалари фаоллари Бангкок шаҳрида тўплашиб, АСЕАНга аъзо мамлакатлар ҳукуматларини Жанубий-Шарқий Осиёдаги зиддиятларни биргаликда бартараф этишга чақиришди. Тайланд Ислом ташкилотлари кенгаши билан Нусантара адолат ва тинчлик ташаббуслари бирлашмаси “Халқ адолат ва тинчликка чақиради” шиори остида ташкил этган икки кунлик тадбирда ҳарбий компанияларнинг минтақада инсон ҳуқуқларига таъсири муҳокама қилинди. Тайланднинг Яла, Нараттиват, Паттани ва Сатун вилоятлари мусулмонлари, шунингдек, Араканадаги Рохиня (Мянма), Минданаодаги Бангсаморо (Филиппин) аҳолиси зиддиятлардан жуда катта талофат кўрмоқда. Бу ҳудудларда миллионлаб кишилар ҳалок бўлди, сонсаноксиз одамлар уй-жойларидан айрилиб, қочоққа айланди.

Урушнинг аянчли оқибатлари

Ироқ инсон ҳуқуқлари вазирлиги яқинда тарқатган хабарга кўра, тўрт йил давом этган уруш оқибатида 85 минг ироқлик ҳалок бўлган, 147 мингдан ортиқ одам яраланган, талофат кўрган. Улар орасида 269 журналист, 263 олим, 21 нафар ҳакам бор. Уруш йиллари мамлакатдаги 300 дан ортиқ масжид ва 41 черковга қуролли ҳужум қилинган.

Эслатиб ўтамиз, бу уруш 2003 йили март ойида бошланган эди. Лекин ўша давр маълумотлари расман қайд этилмагани боис ҳукумат вакиллари қурбонлар вазирлик ҳисоботида кўрсатилганидан анча кўп бўлиши мумкинлигини таъкидлашмоқда. Кўпчилик мутахассислар фикрича, масжид ва черковларга ҳужум уюштиришга Ироқда зўравонлик ва тартибсизликлар узоқ давом этишидан манфаатдор мамлакатлар махсус хизматлари ҳам “ҳисса” қўшишган.

Албания аҳолиси

ЮНИСЕФ сўрови билан 2005 йили ўтказилган, аммо натижалари яқинга-ча яшириб келинган тадқиқотларга кўра, Албания аҳолисининг аксарияти мусулмонлар экани маълум бўлди.

1967 йили коммунистлар тузуми аҳолига диний маросимлар ўтказишни тақиқлаган, даҳрийликни давлат мафқурасига айлантирган эди. 1990 йили бу тузум қулади, мамлакатга мормонлар, иехова шохидлари каби қатор секталарнинг миссионерлари келиб, аҳолига таъсир ўтказа бошлашди. Шу боис мамлакатда қайси дин вакиллари кўпчиликни ташкил этишини белгилашда юқори доиралар бир оз иккиланиб туришди. Аммо ўтказилган ялпи сўровлардан сўнг 3 миллиондан ортиқ аҳолининг 2 миллиондан кўпи мусулмонлар экани аниқланди.

ИКТ 40 ёшда

Миср пойтахти Қоҳира шаҳрида Ислом Конференцияси Ташкилотининг 40 йиллигига бағишлаб байрам тадбири ва тантанали қабул ўтказилди.

Байрам шарофига уюштирилган тантанали қабулда Миср ҳукумати вакиллари, олимлар, жамоат арбоблари, журналистлар иштирок этишди. Тадбирда 1969 йили ИКТнинг ташкил этилиши Ислом олами учун улкан тарихий ҳодиса бўлгани алоҳида қайд этилди.

Акмалиддин Эҳсон ўғли ИКТнинг асосий вазифаси Ислом дини ҳақидаги нотўғри тасавурларга барҳам бериш, динимизнинг асл инсонпарварлик моҳиятини бутун олам аҳлига тушунтириш эканини айтди.

ИКТ Бош котиби, шунингдек, Мисрнинг Ислом оламида тутган ўрнига юксак баҳо берди. Бош котиб ташкилотнинг байрам тантаналари Миср пойтахтида ўтказилиши бежиз эмаслигини таъкидлади.

**Куръони карим
маъноларининг янги наشري**

Олмониянинг Франкбург шаҳри “Herder” нашриёти Куръони карим маъноларининг немисча янги нашрини чоп этди. Янги таржимани қобуллик тадқиқотчи Аҳмад Милад Каримий қилган.

Унинг фикрича, олдинги таржималар оятларнинг маъноларини ўзича очиб берган, аммо тил хусусиятларида камчиликлар кўзга ташланади. Таржимонлар араб тилининг айрим нозик ифода усулларини тўла англай олишмаган.

Аҳмад Милад Каримий таржимаси оятлар маъноларини баён этишда ўзига хос тил воситаларидан фойдаланилгани, сураларнинг ички назмини сақлаб қолишга ҳаракат қилингани билан ажралиб туради.

**Маданият вазирлари
анжумани**

Озарбайжон пойтахти Боку шаҳрида Ислом Конференцияси Ташкилотига аъзо мамлакатлар маданият вазирларининг VI анжумани бўлиб ўтди. “Боку 2009 йилда Ислом маданият пойтахти” лойиҳаси доирасида ўтган анжуманда 45 мамлакатдан 200 нафардан ортиқ киши, жумладан, 25 нафар вазир иштирок этди, 18 та халққаро ташкилот вакиллари қатнашишди.

Анжуман иштирокчилари бутун дунёда Ислом дини ва исломий маданият обрўйини янада юксалтириш учун ИКТ га аъзо мамлакатлар ҳамкорликда саъй-ҳаракат қилишлари зарурлигини қайта-қайта таъкидлашди.

МАҚСАДИМИЗ

Абдулла Қодирий кўчаси бўйлаб борар эканман, талабалик дамларим эсимга тушди. Ўша пайтлардаги жўшқинлик, ғайрат, иштиёқни қўмсадим... Тошкент Ислом университети ҳовлисиди бу қадрдон илм масканини қанчалар соғинганимни ҳис қилдим. Дарс ўқиганимиз, хоналарни айландим, устозлар билан учрашдим. Ҳали олислаб улгурмаган хотираларим билан юзлашдим. Боғдаги ўриндиқларда ўтириб китоб ўқиганларимиз, курсдошлар билан суҳбатларимиз ҳамма-ҳаммаси хаёлимга келаверди. “Зиё” студияси кўрсатувлари кўпинча шу боғда тасвирга олинарди. Студия фаолларидан эдим. Кўрсатувларни тайёрлаш, бошловчи бўлиб чиқиш ҳам масъулиятли, ҳам мароқли эди...

Энди бу ерга бошқа топшириқ билан келган эдим. Студия ҳар галгидек талабалар билан гавжум. Мени қаршилаган ижодий жамоа раҳбари Саидафзал Саиджалоловга “Зиё” ҳақида журналхонларга маълумот бериш мақсадимни билдирдим. Суҳбат бошида ўқувчиларимизни студия билан таништиришини сўрадим.

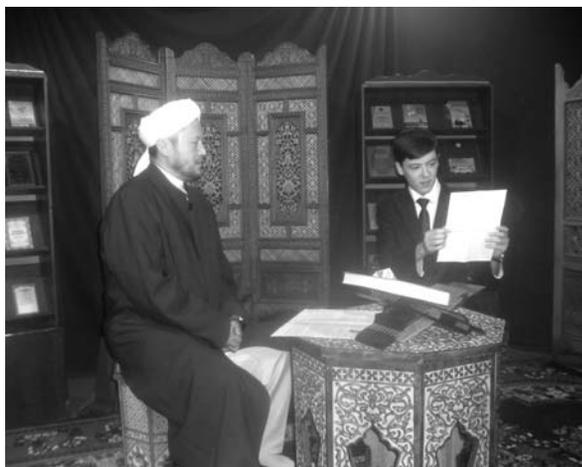
– “Зиё” студияси 2000 йил июлида Тошкент Ислом университети қошида ташкил этилган. Илк кўрсатуви ўша йили август ойида “Ўзбекистон” телеканалда намойиш қилинган.

Бошида студиянинг моддий-техник базаси шакллантирилди. 2001 йили замонавий жиҳозларга эга бўлдик. Тасвирга олиш, овоз ёзиш ва монтаж каби барча зарур ишларни ўзимизда қила бошладик.

2001 йил октябрида университет талабалари илк муаллифлик кўрсатувларини тайёрлашди. “Ислом тинчлик дини”, “Зулм ва жаҳолат динга ёт” каби кўрсатувлар уларнинг биринчи ишлари эди. Шундан сўнг имконият очилиб талабалар оддий иштирокчи эмас, бевосита масъул бўлишди. Аста-секин талаба муаллифлар, муҳаррирлар, бошловчилар етишиб чиқди. 2006 йилга келиб ёшларимиз кўрсатув тайёрлашнинг барча босқичларини, сценарий ёзишдан то тасвирга олиш, ҳатто монтаж қилиб, эфирга узатишгача бўлган жараённи уддалайдиган бўлишди.

ЭЗГУЛИК УЛАШИШДИР

— Дастурлар йўналиши қандай ва қай тартибда иш олиб борилади?

— Дастур йўналишларимиз ҳам “Ҳидоят” журнали мавзуларига яқин. Диний-маърифий, ижтимоий, тарихий ва илмий-оммабоп кўрсатувлар тайёрлаймиз.

Олдин уч ойлик режа тузилади. Ижодий гуруҳ тасдиқлагач, кўрсатувлар матни, тасвирга олиш базаси тайёрланади. Устоз ва олимлар, соҳа вакиллари, шунингдек, талабаларнинг мавзуга доир фикрлари, тасвирорти матнлари ёзиб олинади. Бошловчига алоҳида эътибор берилади. Сўнгги иш — монтаж, барчаси жамланиб, сай-қалланади, ишлов берилади.

— Ижодий гуруҳ, ҳамкорларингиз...

— Аста-секин тўлақонли бир студия шаклланиб қолди. Жамоамиз ҳам бир студияга лозим бўлган барча мутахассислардан иборат. Асосий ижодкорларимиз университет талабалари, магистрлар ва ёш ўқитувчилар. Ўзбекистон телерадиоканалининг тажрибали режис-

сёр ва тасвирчилари, Нодавлат Телеканаллар Телетармоғи ходимлари билан ҳамкорликда ишлаймиз.

Студиямиз давлат ва жамоат ташкилотларининг турли лойиҳаларида ҳам иштирок этмоқда. Илмий-оммабоп ўқув филмлари ва ҳар хил ўқув дастурлари тайёрла-

япмиз. Улар Тошкент Ислом университети, Ислом институти ва Ислом ўрта-махсус билим юртлари таълим жараёнида ёрдамчи манба бўлаётир.

— 2009 йил ҳам охирида борилади. Бу йил қилинган ишлар ҳақида гапириб берсангиз.

— Ўтаётган йил “Зиё” студияси учун баракотли келди. Кўрсатувларимизда долзарб ижтимоий мавзуларни янги тасвирлар билан ёритишга аҳамият бердик. “Рамазон туҳфаси” дастури мутлақо ўзгача йўналишда тайёрланди. Миллий кўри-

сомлар, ёғоч ўймакорлиги ус-талари катта ёрдам беришди.

Студиянинг моддий-техникавий имкониятлари анча кенгайди. Енгил автоуловга эга бўлдик.

— “Зиё” кўрсатувлари “Ўзбекистон” телерадиоканалида, икки-уч йилдан буён НТТда ҳам эфирга узатилади. Айниқса, рамазонда иш кўпайиб, улгуриш қийин бўлмайdimи?

— Саволингиз ўринли. Талабалар студияси учун бир вақтда иккита каналга дастур тайёрлаш қийин. Айниқса, маърифий кўрсатувларнинг залвори оғирроқ, назаримда. Одатда, ёшларда интилувчанлик, қизиқувчанлик юқори бўлади. Шу боис фидойилик қилишдан чарчашмайди. Дарсларидан вақт ортириб, кўрсатув тайёр бўлгунига қадар шу ердалар, қизиқишлари катта. Баъзан кеч қолишга тўғри келади. Яхши чиқмаса, қайтадан тасвирга олишни илтимос қилишади. Бу жўшқинликни кўриб менинг ҳам ғайратим тошади-да. Мухлислар эътиборли, телефон орқали бўлса-да, бир оғиз олқиш билан меҳна-

тимизни қўллаб-қувватлашади. Мақсадимиз халқимизни маърифатдан баҳраманд этиш, замондошларимиз қалбига эзгулик улашишдир.

**Зебунисо
ҲУСАЙН қизи**
суҳбатлашди.

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

ТОАТ-ИБОДАТЛАРИМИЗ МАҒЗИ

Қабул ва ижобат*

Энди, менимча, асосий масалага келдик. Одам боласимиз-да, дуоларимизнинг натижаси — унинг қабули ва ижобати кўпроқ қизиқтиради бизни. Тинчлик-омонлик бер, деб тинимсиз сўраямиз. Бизларни бой қил, деяпмиз, илм бергин, деб ялиняпмиз, касалимни арит, деб илтижо қиляпмиз, гуноҳларимизни кеч, деб ёлборяпмиз, қарзларимиздан қутултир, ишларимизни юриштир, деб тавалло қиляпмиз.

Хуллас, сўраётган-истаётган нарсаларимиз кўп, ҳаммасига эришяпмизми?

Буларни билиш, ҳис қилиш учун бир-иккита мисол келтирамиз.

Бир ташкилотга арз билан бордик, дейлик. Хафсала қилса ё вақти бўлса, қабул қилади, бўлмаса қабулхонада ноқ қайтиб кетиш эҳтимолимиз бор. Қабул қилганида ҳам, хафсала қилса дардимизни эшитади ва аризамизни қўлимиздан олиб қолади, бўлмаса бошқа ходимга йўллаб юбориши ҳам ҳеч гап эмас. Агар бирорта танишимиз бўлса, ишимизнинг ҳал бўлиш эҳтимоли ошади.

Аммо дуо ўзгача. Бу ерда ўртада котиба ё таниш-билиш йўқ, ким қаерда, қандай ҳолатда бўлсак, ўша ердан, ўша ҳолатда тўғридан-тўғри Берувчи Зотга мурожаат қила оламиз ва У дуоларимизни ҳар он, ҳар дамда ҳеч бир воситачисиз албатта қабул қилади, арзларимизни ўша заҳоти эшитади ва ижобат қилади — бунга шубҳамиз йўқ! Лекин бу ўринда бир нарсани ойдинлаштириб олишимиз керак.

Дуонинг ижобати, яъни, сўраган нарсамизнинг берилиш-берилмаслиги хусусида кўп улуг олимларимиз бир ўхшатишни такрорлашади. Қорнида оғриқ турган бир касал шифо истаб табибнинг олдига борди, дейлик. “Ҳурматли дўхтир жаноблари, қорним қаттиқ бураб оғрияпти, менга “Линекс” ёзиб беринг!” деса, табиб нима қилади? Агар у табиб ҳақиқий табиб бўлса, касал кишининг гапларини диққат билан эшитади, аммо унинг гаплари билангина ташхис қўймайди. Хастани ниҳоятда аниқ ишлайдиган аппаратага солиб ё ўзининг бошқа усуллари билан, олдин ҳақиқий касалини аниқлайди. Агар чиндан ҳам қорни оғриётган бўлса, ўшанда ҳам дарров “Линекс” ёзиб бермайди, у оғриқнинг иллатини аниқлайди. Қорни оғриётгани билан са-

баби бошқа жойда бўлиши мумкин-да. Шундан кейингина даволашни бошлайди. Зарур топса, “Линекс” беради ёки ундан яхшисини тавсия этади, иллати бошқа ёқда бўлса, ўша ёққа фойда берадиганини буюради ёки умуман, ҳеч қанақа дори бермайди: “Кетаверинг, сиз касал эмассиз, бу оғриқ алдамчи оғриқ, сал нарсага дори ичаверсангиз, ичингизни ишдан чиқарасиз, бораверинг, ўтиб кетади”, дейди. Шунда ҳалиги “касал” киши: “Табиб сўраганимни бермади, яхши табиб эмас экан”, деб ундан ўпқаланиши инсофдан бўладими?!

Ўзимиз билсак-билмасак, бизни доим кузатиб, парваришлаб-тарбиялаб борадиган Аллоҳ таоло асл ҳолларимизни, яъни, биз аслида нимага ва қачон муҳтож бўлишимизни ҳам яхши билади. Сўраган нарсаларимизни **қачон** бериш жиҳатидан: ё ўша заҳоти беради, ё кечиктириб беради, ё охиратга қолдиради; **нимани** бериш жиҳатидан: ё сўраганимизни беради, ё ўрнига ундан яхшироғи ва фойдалироғини беради, ё умуман бермайди — мана шу айни адолатдир ва ҳикмати ҳам шуни тақозо этади.

Демак, дуолар қиляпмиз-у, натижа кўринмаяпти, деб тушкунликка тушаётган айримларга маслаҳат: агар чин юракдан, ихлос билан сўралса, дуолар ҳеч бир шубҳасиз, албатта қабул бўлади, ижобати ҳам албатта бўлади! Ўзимизга ё тевагаримизга синчиклаб, инсоф билан қарайлик, кўрамиз: ё шу заҳоти берилаяпти, ё сал кейинроқ берилаяпти, ё бу дунёда берилмаётган бўлса ҳам ўпқаланишга ҳаққимиз йўқ, чунки **бериш** сўраган нарсамизга энг муҳтож бўлинадиган дамга —

* Давоми. Бошланиши ўтган сонда.

охиратга қолдириляпти! Ўзимизга ё теварагимизга синчиклаб, очиқ кўз билан қарайлик, кўрамиз: ё сўраган нарсамизнинг ўзи берилляпти, ё ўрнига ундан яхшиси ва бизга кераклиси берилляпти, ёки умуман берилмаётган бўлса, шуниси бизга фойдали бўлиб чиқяпти!

Нега бизга эмас...

Қабул ва ижобат масаласида кўпларимиз чалғийдиган яна бир ҳолат бор: онгимизда “Биз мўминимиз-ку, нимага бизга кам, бошқаларга мўл-кўл берилляпти, нимага улар илғор, биз орқадамиз”, деган ҳайронлик, юракларимизда аллақандай шубҳалар гимирлайди. Аслида бу ерда ажабланадиган, шубҳага туширадиган ҳеч нарса йўқ. Биринчидан, Аллоҳ таоло бу дунёда одам айирмайди, У Меҳрибон (Раҳмон)лик сифати билан ҳамма қулларига бирдек — айрим хос ҳолатлар истисно қилинганда, умумий қоида шу. Иккинчидан, демак, улар феълий ва ҳолий дуода биздан кўра ихлосли ва ғайратлидирлар! Биз бўлсак, балки тил учидан сўраяпмиз, дуоларимизни ғайрат билан, ихлос билан кучлантирмайпмиз, янада ўтимли қилмаяпмиз. Яъни, илм бер, деб ёлвораяпмиз-у, илм йўлидаги ғайратимиз, жаҳдимиз, ихлосимиз етарли бўлмаяпти. Қолаверса, бизга эмас, бошқаларга кўпроқ берилляптгани балки таълим учундир, бу ҳам бизга дарсдир. Яъни, бу борада илғорлардан ўрнак олишимиз кераклиги аниқ.

Қачон, қаерда ва қай ҳолатда сўраган яхши?

Ҳар қачон, ҳар қадамда, эртаю кеч сўрайверамиз. Чунки биз бир ожиз инсон ўлароқ ҳар қачон, ҳар қадамда, эртаю кеч Парвардигоримизнинг парваришига муҳтожмиз. Қолаверса, қачон сўрамайлик, қабул ва ижобат бўлишига шубҳамиз йўқ — буни юқорида кечган мисоллар ила кўрсатишга ҳаракат қилдик. Шундай бўлса-да, баъзи вақтлар, жойлар ва ҳолатларда сўрашнинг фазилатлари ҳақида ривоятлар, хабарлар келган.

Масалан, **вақт маъносида**: намоздан кейин қилинган дуо қабул, дейилади. Бу дегани намоздан бошқа пайтдагиси қабул бўлмайди, дегани эмас, балки намоз ўқиб қилингани фазилатли деганидир. Шунингдек, рамазон ойида оғизни ёпиш ва очиш олдидан, Қадр кечаси, жума кунлари жума намози чоғи икки хутба орасида, Қуръон ўқилганидан кейин, кечалари таҳажжуд намозидан сўнг сўралса, Яратганга хуш келиши алоҳида таъкидланган.

Жой маъносида: ҳаж ё умрага борилганида Ҳарамга биринчи киришда Салом дарвозасидан кириш тавсия этилади. Дарвозадан ўтиб ичкари юриларкан, Каъбага илк кўз тушган жойда тўхтаб қилинган дуо, Каъбани айланаётиб ҳар гал Яман чизигига (*Каъбанинг Яман томонга қараган бурчагига Қора тош ўрнатилган ва Ҳарам саҳнида шу*

бурчакдан Яман томонга яшил чизиқ тортилган) келганида, Иброҳим (алайҳиссалом) қадам излари ёнида, замзам сувидан ичаётганида, Сафо билан Марво тепаликларида, ҳаж пайти Арафот чегарасида, Мадинада Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) масжидларидаги “Равза” деб кўрсатилган жойда қилинган самимий ва ихлосли дуолар қабул бўлади, дейилган.

Ҳолат маъносида: ихлос, самимий йиғи, сўрашдан олдин ҳам, кейин ҳам Аллоҳ таолога ҳамду сано, Расулulloҳга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) саловотлар айтиш, қатъий ва қабул бўлишига аниқ ишониб сўраш, дуодан олдин гуноҳларни тан олиб истиғфор айтиш ва ўзига берилётган неъматларни эътироф этиб Аллоҳ таолога шукр қилиш, ҳеч қачон сўрашдан тўхтамаслик, болалар ота-она ҳақида, ота-она болалари ҳақида, ўртоқ-дугоналар бир-бирлари ҳақларига ғойибона яхшилик сўрашлари, қиблага юзланиш, ҳалол еб-ичиш, ҳаромдан қочиш, иложи борича таҳоратли бўлиш... ва ҳоказо.

Дуо шубҳа билан қилинмайди, эр-хотин бири-бири ҳақида, ота-она болалари ҳақида ёмон дуо қилмасликлари керак. Шунингдек, қофияли сўзлар билан баланд овозда болохонадор дуолар қилишда ҳам яхшилик йўқ, аксинча, риё эҳтимоли борлигидан бундай сўрашдан қайтарилганмиз. Паст товушда, камтарлик билан, ожизлигимизни ва гуноҳларимизни ҳис ва эътироф этган ҳолда сўрасак, Парвардигоримизга хуш келади.

Сўраш ҳақида оят ва ҳадислар

Ояти карималарда: «(Эй Муҳаммад!) **Бандларим сендан Мен ҳақимда сўрасалар, Мен (уларга) яқинман. Менга дуо қилган пайтларида, дуо қилувчиларнинг дуосини ижобат қиламан. Бас, улар ҳам Менинг (чақириғимга) жавоб қилсинлар ва Менга имон келтирсинлар...**» (*Бақара сураси 186-оят*); «**Албатта, Парвардигорим барча дуоларни эшитгувчидир...**» (*Иброҳим сураси 39-оят*); «(Эй мўминлар,) **сизлар Парвардигорингизга тазарру билан ичларингизда дуо қилинглар! Зотан, У ҳаддан ошувчи кимсаларни (риёкорлик билан дуо қилувчиларни) севмас**» (*Аъроф сураси 55-оят*)... деб Буюк Тангримиз ўзининг чексиз марҳаматини изҳор этипти.

Қудсий ҳадисларда бундай келади: “Эй Одам боласи, сабрли бўл ва ўзингни паст тут, Ўзим сени олий даражаларга кўтараман. Кечирим тила, кечирай. Ҳар не сўра, Мен уни берай. Менга тавба эт, қабул қилай...”; “Эй Одам боласи, албатта, сен дуо қилиб умид этиб турсанг, қанча гуноҳинг бўлса ҳам кечираман, оз-кўпига парво қилмайман”; “Эй Одам боласи, Мен учун холис амал қил ва сўра. Мен сўровчилар истаган нарсаларининг афзалини бераман”; “Эй бандларим, агар бир бандам Мендан сўраса, бераман, сўрамаса, унга ғазабим келади”; “Эй Одам болалари, Мен қиёмат кунини фаришталаримга: “Қулимнинг амал дафтарида қаранглари, Мендан жан-

натни сўраганини кўрсаларинг, унга сўраганини бераман, ким Менинг номим билан дўзахдан қутулишни истаган бўлса, Мен у қулимни паноҳимга оламан”, дейман”; “Эй Одам боласи, сукут сақлаш билан Мендан тансиҳатлик ва хотиржамликни сўра”; “Эй Одам боласи, дунёдаги ҳамма нарса уч тоифага бўлинади: бири Менга хос; иккинчиси сен билан Менинг ўртамизда; учинчиси сендадир. Сендан бўладигани сўрашдир, Мендан бўладигани ижобат қилишдир. Бас, ҳаром-ҳариш эмасанг, дуойинг тўсилиб қолмайди...”

Пайғамбаримиз (алайҳиссалом): “Дуо ибодатнинг мағзидир”, деганлар. Илик кишига ҳам қувват, ҳам мазали, демак, дуо ибодатларимизнинг энг ширин бўлагидир.

Дуо ва тақдир

Қачонлардир Мирзо Абдулқодир Бедилнинг бир рубойини ўқиганман, матни ҳозир эсимда йўқ, маъноси тахминан бундай эди: худди муҳрдаги тескари ҳарфлар муҳр босилганида қоғозга ўнг тушганидек, пешонадаги битиклар ҳам сажда билан ўнгланади...

Албатта, ҳар қандай ўхшатишда камчилик бўлади, лекин ибодатлар ва дуолар тақдирда баъзи ўзгаришларга сабаб бўлиши мумкинлиги рубойида жуда чиройли ифодаланган.

Одамнинг бутун ҳаёти тақдирида белгиланган, шу билан бир қаторда, унга жузъий ихтиёр ҳам берилган. Ана шу жузъий ихтиёр қисмида биз ўзимизга яхшиликлар ҳам ишлаб қоламиз, ёмонликлар ҳам ишлаймиз. Бир яхшилигимиз ёки бир ёмонлигимиз, Аллоҳнинг иродаси билан, тақдирда айрим ўзгаришларга сабаб бўлиши мумкинлиги ҳақида ривоят ва хабарларда мисоллар кўп. “Сўра, бераман!” деб қатъий айтилишининг ўзи дуолар тақдирларимизга ижобий таъсир этишига очиқ нақлий бир далилдир. Яна бир мисол: садақа балоларни қайтаради, дейилади. Биз бир муҳтожнинг кўнглини оламиз ва эвазига Аллоҳдан тақдиримизга яхшиликлар умид қиламиз.

Тақдир масаласини кемтик тушунувчилар: ҳамма нарса олдиндан белгилаб қўйилган бўлса, яхшилик қилдим нимаю қилмадим нима, сўрадим нимаю сўрамадим нима, деб тушкунликка тушишади. Аслида, тушкунликка тушишга асос йўқ. Тақдирларимиз ўзимиздан яширилган. Тақдирларимизнинг яширилгани биз бандаларига берилган улуғ неъматдир, чунки тақдирини билмаган кишида ҳаммиша яхшиликка умид бўлади, яхшиликка интилади, ибодатларини тўкис адо этишга ҳаракат қилади ва Яратгандан ўзи, яқинлари, жамияти, ватани учун тинимсиз яхшиликларни сўрайди.

Аллоҳ таоло ҳаммаларимизга яхшиликлар ато этсин, икки дунё бахтини берсин.

ТАВАККУЛ

Банда ҳаммиша Аллоҳ таолонинг инояти ва мададига муҳтож. Аллоҳ таолонинг хоҳиши ва мадади бўлмаса, киши кўзлаган мақсадига етишолмайди, мўлжаллаган ишларини бажаролмайди.

Шунинг учун Аллоҳ таоло бандаларини ўзига таваккул қилишга буюради. Таваккул – умид, ишни топшириш ва ишончдир. Демак, Аллоҳ таолога таваккул қилиш банда кўзлаган мақсадга етиштиришни Ундан умид қилиш, мўлжаллаган ишини Унга топшириш, яна ҳар бир иш (чора-тадбирларини кўрса ҳам), Унинг хоҳишига кўра бўлишига ишонишдир.

Баъзилар чора-тадбирларни кўрмай, сабабларга қўл урмай умид қилишни Аллоҳга таваккул қилиш деб ўйлашади. Ундай эмас. Зеро, туясини бўш қўйиб юбориб, уни излаб юрган аъробийга Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Туяни тушовла-да таваккул қил”, деб марҳамат қилганлар (*Термизий ривояти*).

Аллоҳ таолога таваккул қилишнинг фазилатини баён қилган ва унга тарғиб этган ояти карималар жуда кўп:

«Бас, Унга ибодат қилинг ва Унгагина таваккул қилинг. Раббингиз қилаётганингиздан гофил эмас» (*Худ, 123*).

Аллоҳ таолога таваккул қилиш Унинг муҳаббатига сазовор бўлиш боисидир.

«Албатта, Аллоҳ таваккул қилувчиларни яхши кўради» (*Оли Имрон, 159*).

Аллоҳ таолога таваккул қилиш мўминлик шартидир.

«Агар мўмин бўлсангиз, Аллоҳга таваккул қилингиз» (*Моида, 230*).

Аллоҳ таолога таваккул қилиш шайтон вас-васаларининг олдини олади, кишига таскин ва қувват беради.

Барча ишларда Аллоҳ таолога суяниш, Ундан мадад сўраш, илтижо қилиш мусулмоннинг ажралмас хислатидир.

Шаҳобиддин ПАРПИЕВ,
Асака туман-шаҳар бош имом-хатиби

Бойлик бахт беролмас

Хўжайнимнинг топиш-тутишидан кўнглим тўлмас, маошга ҳаёт кечирар эдик. Кундалик харажатлардан ортолмай, ойликни ҳам қарз билан кутиб олардик. Маошнинг ярми қарзни тўлашга ва қолгани заруратлар учун қўйилар эди. Бундай яшашга рози эмасдим, дугоналаримга ўхшаб тузукроқ кийингим, тақинчоқлар сотиб олгим келарди. Ҳокисоргина эримнинг “Қаноатли бўл, мени ҳаромга бошлама” деган гапи баттар жаҳлимни чиқарар, “Эр киши кўпроқ пул топиши, оиладаги харажатларни қоплаши керак”, деб зарда қилар эдим.

Эримнинг лавозими кўтарилди. Унга қўшилиб орзуларим ҳам. Энди ҳаётимиз яхши бўлади, орзу-ҳавасларим ушалади, деб ўйлардим. Бу ҳақда бирикки дугонамга айтиб, “суюнчи” ҳам олдим. Аммо бари чип-пакка чиқди. Ҳаётимиз ўзгармади. Инжиқликларим эса яна авжига чиқди.

Бир куни эрим уйга бир дунё нарса билан келди. Ҳар-хил егуликлар, менга, ўғлимизга совға, уйимиз учун айрим жиҳозлар... Хурсанд бўлиб қарши олдим. Ўша куни эримни ҳар кунгидан бошқача кутдим. Ҳамма нарсани жой-жойига қўйиш

учун ишга тушиб кетдим. Жиҳозларни ўрнатдик. Кечга чиройли дастурхон тузадим. Эртасига кўлимга бир даста пул тутқазди. Бу нарсалар қаёқдан келганини ҳатто сўрамадим ҳам. Муҳими, истакларим амалга ошаётган эди. Дунё кўзимга гўзал кўринарди. Бу хурсандчиликлар узоққа чўзилмади...

Кейин билсам, мени хурсанд қилган пуллар кимнингдир кўнгил оғриғи эвазига келган экан. Эрим бир ишда ўртага тушиб, ноҳақ бўлса-да, бемаъни истакларимни бажариш учун уларни олишга рози бўлган. Афсус, кўзимни қувонтирган бу пулларга ўғлимнинг дардига даво сотиб ололмадим. Орзу-ҳавасларимдан нафратлансам-да, энди ҳеч нарсани жойига қўйиб бўлмас эди. Сабр билан яшаганимда яхши бўлишини кеч тушундим.

ФАРИДА,

Пайариқ тумани

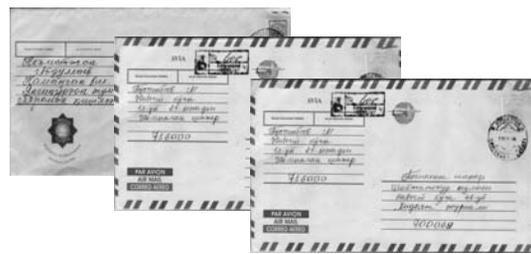
Яхшилик ажрсиз қолмайди

Яхшилик қил, дарёга ташла... дейди доно халқимиз.

Дўстларимдан бири танишлари орқали қоғоз келтириб сотарди. Баъзи босмаҳоналар ундан қарздор бўлиб қолган эди. Мустақиллик йиллари ўша

қарзлар эвазига жуда яхши бир китобни нашр қилдирди. Савоб умидида баъзи муассасаларга текин тарқатишларини илтимос қилди.

Бир қанча вақтдан сўнг Самарқандга йўли тушиб, ўша китобини фалон пулга сотишга эртганини кўриб қолади. Дили оғрийди. Сотувчи бола айбдор деган бўлса-да, қалбида эзгуликни ният қилган

дўстимнинг синган кўнгли жойига тушмади. Охират умидида қилган ишларини кимлардир “йўққа чиқарганини” айта-айта оламдан ўтди.

Аслида ҳам шундайми?

Яхшилик нима? Таъбир жоиз бўлса, яхшилик қилиш одоби қанақа?

Ҳар биримизнинг қалбимизда яхшилик қилиш ниятлари бор. Аммо уларни амалга ошириш ва савобига етишиш осон кечмайди. Риё, ўринсиз умидсизлик, фахрланиш, миннат қилиш каби офатлар сабаб уларни бой берамиз. Шайтон ҳам улардан усталик билан фойдаланади.

Яхшилик Аллоҳ таоло рози бўладиган ишдир. Аллоҳ таоло меҳрибон Зот. Бандаларига фақат яхшиликни истайди. Инсон қилган яхшилигини қўлидан тўкилган сув деб билсин. Агар у дарёга яхшилик қилса, “Эй дарё, мен сенга яхшилик қилдим, сен билмадинг!” демаслиги ёки “Қайси балиқ қандай еди?” дея ҳисоб қилмаслиги керак. Қодир Эгамиз ҳисобини ўзи қилади. Қилган яхшилиги чўлу биёбонда кетаётган бўлса ҳам олдидан чиқади, бунга шубҳа қилмасин.

Расули акрам (соллаллоху алайҳи ва саллам): “Бир киши эҳсон қилса, ўнг қўли берган нарсани чап қўли билмаса, Қиёмат куни Аллоҳ таолонинг Арши соясида бўлади”, деб марҳамат қилганлар. Ҳар қандай яхшилик ажрсиз қолмайди, азизлар.

Абдумутал ОТАБОЕВ,

Зомин

“НУРЧИЛИК”НИНГ БУЗГУНЧИ ҒОЯЛАРИ

Бугун ер юзида кўплаб адашган оқимлар, бузғунчи ҳаракатлар фаолият олиб боришяпти. Уларнинг ғоялари ва амалий фаолияти таҳлил қилинса, Исломи асосларини бузишаётгани маълум бўлади. Туркиянинг Битлис вилояти Нурса қишлоғида туғилган, илк давриданоқ мутаассиблик ва кескин фикрларга мойил Саид Нурсий (1876–1960) асос солган “Нурчилик” ҳаракати ҳам ана шундай оқимлардандир. Зеро, нурчилар динимизга мутлақо зид бўлган, Исломи асосларини бузишга қаратилган ғояларни тарғиб қилишади. Хусусан, Саид Нурсий фикрича, “Илм учун “Рисолаи Нур”ни ўқиш ва кўчириб ёзиш кифоя, бошқа ҳеч нарса керак эмас”.¹ Ушбу сўзлардан “Рисолаи Нур”дан бошқа барча манбалар инкор этилаётганини англаш мумкин. Ваҳоланки, Мухаммад пайғамбаримизнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) “Сизнинг орангизда икки нарсани қолдирдим. Агар уларни маҳкам тутсангиз, ҳеч адашмайсиз. Булар Аллоҳнинг Китоби ва Менинг суннатимдир”, деган ҳадислари бор.

Ҳаракат раҳбарининг бундай бузғунчи ғоялари ортида ўз тарафдорларини Исломининг асосий манбаларидан узоқлаштириш, шу йўл билан ўзининг қарашларини сингдириш мақсади ётганини англаш қийин эмас.

Ўзини Саид Нурсийнинг издоши ҳисоблаган Фатхуллоҳ Гулан ҳам “бўш” келмаётир. У ҳатто ўзини “Ақтабу-л-қутб”, яъни, “Қутблар қутби”, деб эълон қилган. Тасаввуфда “қутб” атамасининг кимларга ишлатилиши масаласида турлича ёндашувлар бўлса-да, кўпчилик уламолар уни фақат энг буюк авлиёларга нисбатан ишлатиш мумкин, деб ҳисоблашади. Фатхуллоҳ Гулан ўз шахсини улуғлаш ва оддий одамлар онгини чалғитиш йўлида бу билан ҳам чекланиб қолмаяпти.

Исломда Қиёматга яқин инсонларни яхшиликка чорловчи, уларни ягона ҳақ дин байроғи остида бирлаштирувчи “Маҳдий” (арабча – тўғри йўл кўрсатувчи) ҳамда одамларни турли сохта ишлари билан йўлдан оздириб, кўфрга етакловчи “Дажжол” (арабча – фирибгар, алдамчи) ўртасида юзага келадиган кураш ҳақидаги хабарлар мавжуд. Саҳиҳ ҳадисларда Дажжолнинг қаерда пайдо бўлиши ва кўриниши баён қилинган. Сунний ақидага кўра, Маҳдийнинг қачон ва қаерда пайдо бўлишини Аллоҳ таоло билади.

^{1,2,3,4} Ушбу маълумотлар Туркия расмий доираларининг интернет сайтларидан олинди. (Муаллиф.)

Ушбу ўзгармас тамойилларни менсимаган нурчилар ҳаракати етакчиси замонавий турк давлатчилиги асосчиси Мустафо Камол Отатуркни Дажжол, ўзини эса Маҳдий, деб эълон қилишдан ҳам тап тортмади. Бу сохта даъвога одамларни ишонтириш мақсадида 1941 йили таваллуд топган нурчилар раҳбари туғилган йилини “1938 йил” деб эълон қилди.² Гўёки бу ҳол, Фатхуллоҳ Гуланнинг туғилиши Мустафо Камол Отатурк, яъни “Дажжол”нинг ўлимига сабаб бўлгани ва ўзининг “Маҳдий” эканига исбот бўлар эмиш.

Айни пайтда Фатхуллоҳ Гулан: “То қудратли бўлмагунча мақсадга эришиш йўлида ҳар қандай ёлғон ва ҳийла ишлатиш мумкин, “маънавий жиҳод” орқали ҳаракат қилиш лозим” деган кўрсатмаларни ҳам бермоқда.³ Бундай ўзбошимчилик билан берилган “фатволар” ҳам Исломининг асл моҳиятига мутлақо зиддир. Зеро, Куръонда “Аллоҳ номидан ёлғон тўқиб, тилларингизга келган ёлғонни гапириб: “Бу ҳалол, бу ҳаром” деявермангиз! Чунки Аллоҳ шаънига ёлғон тўқийдиган кимсалар сира нажот топмагайлар” (“Наҳл”, 116–117), деб очиқ-ойдин баён этилган.

Нурчиларнинг етакчилари қарашлари, ғоялари ва кўрсатмалари билан Исломи асосларини бузиш йўлида тизимли иш олиб боришмоқда. Бу фикрни Гуланнинг Туркия газеталаридан бирида келтирилган: “Жаҳаннам эшигини қўлларим билан ушлаб, менга эргашганлар унга тушмаслигига ваъда бераман”, деган сўзи исботлаши мумкин.

Куръони каримда шафоат масаласи “**Барча шафоат (оқлов) фақат Аллоҳникидир**” (“Зумар”, 44) ҳамда “**Унинг изнисиз бирор шафоат қилувчи бўлмас**” (“Юнус”, 3), деб очиқ-ойдин баён этилган.

Исломи таълимотига кўра, Қиёмат куни Аллоҳ таолонинг изни билан пайғамбарлар ва Аллоҳга яқин баъзи кишиларгина мусулмонларни шафоат қилишади. Бу ҳақда Куръони каримнинг “Марям” сураси 87-оятда “(У кунда) **фақат Раҳмон наздида аҳд (изн) олган кишиларгина** (гуноҳкор мўминларни) **шафоат қилишга эга бўлурлар**” – дейилади.

Нурчилар Ватан тушунчасини ҳам бутунлай инкор этишади. Хусусан, Фатхуллоҳ Гуланнинг фикрича, “Бутун Ер юзи Аллоҳнинг мулки, уни “бу меники, бу сеники”, деб бўлиб олишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ”.⁴

Бу гап ортида нурчиларнинг бошқа бузғунчи тоифалар каби “Исломи жуғрофий бўлинишларни тан олмайди”, “Фикр саёзлашиб боргани сари

одамлар ўртасида “Ватан”, “ўлка” сингари тушунчалар пайдо бўла бошлади”, деган ғояларни тарғиб қилишлари ётади. Аслида, Ватан тушунчасини инкор этиш, Исломга эмас, балки динни ниқоб қилиб олган зўравон ҳаракатлар, уларнинг етакчиларига хос хусусиятдир. Зеро, тарихда Ислом дини ёйилган ҳудудлар вилоят, амирлик, ўлкаларга бўлинганига гувоҳ бўламиз. Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) ҳаёт пайтларида ҳам шундай бўлган. Ҳазрати Умар ибн Хаттоб эса мусулмон ўлкаларини вилоятларга бўлишда катта ислоҳот қилган эди. Минглаб саҳобалар бу тадбирга гувоҳ бўлишган, ҳеч бири бу иши Қуръони карим ва Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) суннатларига тўғри келмайди, деманган. Бу ҳол Ҳазрати Умар динимизга мувофиқ тадбир тутганига далолат қилади.

Ислом маданияти ривожига беқиёс ҳисса қўшган Имом Бухорий, Имом Термизий, Абу Лайс Самарқандий, Бурҳониддин Марғинович, Абул Муъин Насафий, Абу Бакр Қафқол Шоший каби буюк мутафаккирларимиз тахаллусларини киндик қонлари тўкилган юрт номи билан боғлашган. Мазкур мисол муқаддас динимизда Ватанга муҳаббат, халққа эҳтиром кўрсатишнинг ёрқин намунасидир.

“Ватанни севмоқ имондандир” дейлиши бежиз эмас. Демак, инсон ўзи туғилиб ўсган юрти, ёр-дўстлари ва яқинлари билан боғловчи Ватанини севиши, уни ардоқлаши керак. Ватанни ҳимоя қилиш Исломда фарзи айн – эркак ва аёлларнинг бурчидир, улуғ вазифасидир. Шундай экан, Ватанга муҳаббат қўйиш, унинг равнақи йўлида куч-ғайрат сарфлаш барчага вожиб амалдир.

Ватан тушунчасини инкор этиш каби ғоялар динимизга зид бўлиши билан бирга, кишиларда Ватан, ватанпарварлик туйғусини сўндириш ва уларни фақат Фатхуллоҳ Гуланга итоаткорлик руҳида тарбиялашга қаратилган. Айни чоқда улар “нурчилик” ҳаракатининг Ислом асосларини бузиш йўлида тизимли иш олиб бораётганини кўрсатади.

Жамшид АЛИЕВ,
тадқиқотчи

Тил кўнгилнинг таржимони. Фикр тўғри бўлса, айтар сўзимиз фойдали бўлади. Фойдасиз сўз зиён келтиради. Давраларда, одамлар орасида шундай эзма кишилар бор, ҳеч кимга сўз бермайди, одамлар ундан хуноб бўлаётганини сезмайди. Абу Хурайра (розийаллоху анху) бундай деганлар: «Расулulloх (соллаллоху алайҳи ва саллам) айтадилар: “Албатта, банд яхши-ёмонлигини ўйламай баъзи сўзларни гапириб юборади, оқибатда дўзахнинг машриқ ва мағриб ўртасидаги масофадан ҳам узокроқ жойига тойилиб кетади”».

КЎП ГАПИРИШ ОҒИР ЮК

Маҳмаданалик, эзмалик ва сергаплик динимизда қораланади. Фойдасиз гап-сўзлар одамларнинг вақтини олади, фойдали ишлардан қолдиради. Кайфиятини бузади. “Банда ёмон сўзлардан тилини тиймагунича ҳақиқий мўмин бўлолмайди”, деган ҳадис бор. Ўтган азиизлар: “Кўп ўйла, оз сўзла, бўлмаса тек тур”, дейишган. Сергаплардан безор бўлган Аҳмад Яссавий ҳазратлари бундай деганлар:

*“Оғзи очуқ, нафси улуғ мисли лаққа
Нодонлардин кўрқуб Сенга келдим мано”.*

Доно одамларнинг суҳбатини тинглаб, вақти келганида ўринли жавоб қайтара билиш кишига ҳурмат келтиради. Ҳеч ким кўп сўзлаб доно бўлган эмас. Аммо кўп эшитиб кўпчиликка бош бўлганлар қанча. Камгаплик доноликнинг бошидир. Сергап одамни вайсақи деб аташади. Унинг билим ўрганишга вақти қолмайди.

Тарихда саҳобалар, алломалар кам гапириб, кўп эшитишган, тилга эрк беришдан қочиб оғизларига баъзан тош солиб юришган. Уларнинг бу одатлари биз учун ибрат. Афлотун айтади: “Баданнинг қуввати овқат, ақлнинг қуввати эса ҳикматли сўзлар, донолик ва донишмандликдир. Овқатсизликдан бадан ҳалок бўлган каби ақл ҳам яхши, ҳикматли сўзлардан айрилса, ҳалок бўлади”. Ҳисса шуки, ақлли, доно бўлишни истаган киши ўрганади, диққат билан қулоқ солади, мулоҳаза ва андиша билан сўзлайди.

Сўзловчи тингловчининг ҳолига эътибор бериши лозим. Меъёридан ортиқ сўзлаш фойдасиздир. Чунки тинглашнинг ниҳояси бор. Маълум даражадан ошган сўз нафратга сабаб бўлади. Бузург-меҳрнинг “Зафарнома” асарида бундай тўхтаб бор: «Дедим: “Оқил ким?” Деди: “Кам гапириб, кўп тинглайдиган, кўп биладиган одам”».

Абу Абдуллоҳ Рўдакий айтадилар:

*“Кўп сўз айтиб бўлдим пушаймон,
Айтмаганимдан доимо шодман”.*

Абдулҳамид ИСҲОҚОВ,
халқ таълими аълочиси

МУНЧОҚ

Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) масжидда саҳобалар даврасида ўтирган эдилар. Кекса ёшли, ҳолдан тойган бир саҳройи араб келиб:

– Эй Аллоҳнинг элчиси, бечораҳолман, қорним оч. Уйимга етиб олишга пулим йўқ. Мендан марҳаматингизни аямасангиз, – деди.

Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бироз хи- жолат бўлиб:

– Ёнимда ҳожатингга ярайдиган бирор нарсам йўқ эди. Аммо яхши ишни ният қилиш унинг савобига тенг, иншааллоҳ. Сени Аллоҳ ва Унинг расули яхши кўрадиган, у ҳам Аллоҳ ва Унинг расулини севадиган, Яратганнинг буйруқларини бажарадиган хонадонга юбораман. Эй Билол, меҳмонни Фотиманинг уйига бошлаб бор, – дедилар.

Ҳазрати Билол қарияни Фотима (розияллоҳу анҳо) уй- ларига олиб борди. Қария эшик қаршисига келиб:

– Нубувват хонадони аҳлига Аллоҳнинг раҳмати ёғилсин, – деб овоз чиқарди.

Ҳазрати Фотима (розияллоҳу анҳо) эшик ташқариси-

дан “Кимсиз?” дедилар. Саҳ- ройи араб Мадинага узоқдан келганини, бу ерга Расулул- лоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) юборганларини ай- тиб:

– Қорнимни тўйғазадиган егулик, кийим, уйимга етиб олишга пул бер, – деди. Ўшанда Расулуллоҳнинг (сол- лаллоҳу алайҳи ва саллам) ўзлари ҳам, Фотима ва Ҳаз- рати Али (розияллоҳу анҳу- мо) ҳам уч кундан буён оч эдилар.

Шунда Фотима (розиял- лоҳу анҳо) ўғиллари Ҳасан ва Хусайн тағларига тўшаб юр- ган ошланган кўй терисини қарияга бериб:

– Уни бирор нарсага ал- маштириб, ҳожатинг учун иш- лат, – дедилар. Бу ҳолдан ажабланган қария:

– Эй Муҳаммаднинг қизи, сенга очлигимдан, муҳтожли- гимдан шикоят қилсам-у, қўлимга бу терини тутқазган- нинг нимаси? Буни нима қиламан? – деди.

Йўловчининг сўзларидан хижолат тортган Фотима (ро- зияллоҳу анҳо) бўйинлари- даги қимматбаҳо мунчоқни ечиб узатдилар. Йўловчи мунчоқни олиб, Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) олдиларига бор- ди. Воқеани сўзлади. Ра- сули акрамнинг (соллал- лоҳу алайҳи ва саллам) кўзлари ёшланиб, ким бу мунчоқни сотиб олса, Аллоҳ таоло уни дўзахдан халос қилишини айтди- лар. Саҳоба Аммор ибн Ёсир бу ишга ижозат сўра- ди ва:

– Мунчоқнинг баҳоси қанча? – деди.

– Қорним тўйгудек нону бироз гўшт, кийим бўлса бўлди. Мана шулар мун- чоқнинг баҳосидир, – деди саҳройи араб.

Аммор Ибн Ёсир ўлжадан теккан улушини сотган эди. Қарияга йигирма динору икки юз дирҳам пул, кийим-бош ва минишга улов ҳамда егулик- лар беришини айтиб, уйига бошлаб кетди.

Қария Аммор уйдан чи- қиб, яна Расулуллоҳ (соллал- лоҳу алайҳи ва саллам) ёнла- рига қайтди ва қувончини билдирди. Расули акрам (соллаллоҳу алайҳи ва сал- лам) йўловчидан Фотима (ро- зияллоҳу анҳо) ҳақиқа дуо қилишини сўрадилар. Мусо- фир икки дунёнинг улуғ неъматларини тилаб дуо қилди. Пайғамбаримиз “Омин” деб турдилар.

Аммор ибн Ёсир мунчоқ- ни ҳушбўй ҳидли матога ўраб, Саҳм исмли хизматчи- сига тутқазди:

– Мунчоқни Аллоҳнинг эл- чисига элтиб бер. Уни у зот- га ҳадя қилдим, – деди. Саҳм мунчоқни олиб масжидга келди ва Расулуллоҳга Ам- мор айтган сўзларни бирма- бир такрорлади. Расули ак- рам Саҳмни Фотима ҳузурри- га юбориб:

– Мунчоқни унга бер, сени унинг хизматига бую- раман, – дедилар.

Саҳм мунчоқни Ҳазрати Али хонадонига олиб борди ва Ҳазрати Фотимага отала- рининг гапларини етқазди. Фотима (розияллоҳу анҳо) ундан мунчоқни олиб:

– Сен озодсан, – дедилар. Саҳм ҳаяжонда баланд овоз- да кулди. Фотима (розиял- лоҳу анҳо) савол назари би- лан қараганларида, Саҳм:

– Эй Аллоҳ элчисининг қизи, бу мунчоқ қандай ҳам баракотли экан, очни тўйдирди, кийимсизни кий- дирди, фақирни бой, қулни озод қилди. Шу мунчоқ ту- файли мен ҳам озод бўлдим, – деди.

“Мовароуннаҳр мусулмонлари”
журналининг 1996 йил
4-сонидан олинди.

Бола йиғлаганида

Кўп оналар бола йиғлаганида шошиб қолишади. Йиғлаган пайтда чақалоқнинг ўпкаси кенгайди, кўкрак ва бўйин мушаклари мустаҳкамланади. Шу боис йиғласа, ташвишланманг.

Аммо бола касал бўлганида, нотўғри овқатлантирилганида ёки таги ҳўл бўлганида йиғласа, эътибор қилинг. Дард, оғриқ сабаб йиғлаётган бўлса, уни кўтарсангиз ёки эмизсангиз ҳам овунмайди.

Ичакларида кўп ҳаво йиғилиб, қорни дам бўлса, ичи оғри-са, оёқ-қўлларини чангак қилиб, чирқираб йиғлайди, тўлғанади.

Таги ҳўл бўлганида эса гавдасини қимирлатиб, безовталанади, таглик алмаштирилмаса, йиғлайверади.

Агар чақалоқ оёқларини қорнига йиғиб олиб чинқириб йиғласа, демак, унинг ичи қотган.

Бола чанқаса, лаблари билан тамшаниб йиғлайди. Йиғлаётиб кўкракни оғзига олмаса ёки эмаётиб ҳам қичқириб йиғласа, қулоғи оғриётган бўлиши мумкин.

Хуллас, гўдак йиғласа, бепарво бўлманг. Юқоридаги белгиларга қараб тадбир қилинг. Бола таглигини тез-тез алмаштиринг, ичакларидаги ҳавони чиқариш учун қоринчаси билан ётқизиб қўйинг, ичи қотса, шифокор маслаҳатига кўра мева ёки сабзавот шарбатларидан ичиринг. Чанқаганида қайнатилган илиқ сув ичиринг.

* Кўзлар саломатликдан сўзлайди. Тонгда кўзларингизни бир кун олдин дамланган кўк чой билан ювсангиз, чараклайди. Компютер олдида кўп ишлаб толиққан кўзларга сут ёрдам беради. Бир чимдим пахтани сутга намлаб, ўн дақиқага қовоқларингиз устига қўйинг. Бу муолажа кўз чарчоғини кетказди, шишган қовоқлар ўз ҳолига қайтишида ёрдам беради.

* Кўзлар ости салқиб, шишса, йўқотиш учун иккита хом картошка бўлакчасини қўйинг.

Фойдали маслаҳатлар

* Киприкларга ҳам канакунжут мойи суртиш фойдалидир.

* Агар қошларингиз синаверса, эллик грам ёғли кремга бир ошқошиқ канакунжут мойини аралаштиринг ва бир ой давомида суртинг.

* * *

Кузги дала ишларида қўл териси зарарланади — шилиниб қизаради. Қўл терисини юмшатиш ва парваришlash учун халқона муолажани тавсия қиламиз. Битта сабзини қирғичдан ўтказиб, шарбати сиқиб олинади. Уни қўлга суриб, бир оздан кейин илиқ сувда чайилади. Сўнг озгина асалари мумини эритиб, қўлларга ўн дақиқа суриб қўйилади. Юмшоқ матода артиб, яна ювиб ташланади. Шундай қилинса, қўл терисига жуда яхши таъсир кўрсатади. Аммо ёрилган тирноқ милкларни анчагача азоб беради. Кесиб ташласангиз, ўрни оғрийди, қолдирсангиз нарса илашиб, тинчлик бермайди. Бу ҳолатда тузли ванналардан фойдаланса бўлади. Бир литр сувга уч чой қошиқ йирик туз солиб, тамоман эриб кетиши учун қайнатасиз. Сўнг илтиб, бармоқларингизни ўн беш дақиқа шўр сувга ботириб турсиз.

Сабзи дориси

«А» дармондориси етишмаганида одам териси ҳаддан ортиқ қуруқлашади, ҳар хил тошмалар тошиб, сочлар тўкилади. Тирноқлар мўртлашиб, синувчан бўлади. Кучли бош оғриғи, иштаҳасизлик ҳам танада А дармондориси танқислигида кузатилади. Унинг етишмаслиги бепуштликка сабаб бўлиши мумкин. Бу нохуш ҳолатларнинг олдини олиш учун ҳар куни А дармондориси “қайнар хумчаси” бўлган сабзи ейиш керак.

Сабзи қабзиятда, бавосил, кўз ва юрак-қон томир хасталигида, айниқса, хафақонда фойдали. Сабзи шираси ёки сутга пиширилгани йўтални босишда, товуш чиқмай қолганида, камқонликда, бўй ўсмаслигида ёрдам беради. Терини яра босиши, қуйишда ҳам сабзи шираси малҳам. Саратон касаллигини даволашда қадимдан сабзи қўлланилган.

* Сабзи болаларнинг шамоллаш, грипп ва бошқа юқумли касалликларга қарши курашиш қобилиятини оширади. Шу сабабли улар сувчечак, қизамиқ каби юқумли касалликларга чалинганда сабзи ширасини кўп ичишлари лозим.

* Сабзи бўйи ўсмай қолган, қувватсиз болалар парваришида катта ёрдам беради. Шу боис ҳомилдор аёллар кунора бир пиёла сабзи шарбати ичиши ёки ҳар куни 1-2 та сабзи ейиши мақсадга мувофиқ.

* Эмизикли аёллар учун ҳам сабзи жуда фойдали. Сабзи она сутини кўпайтиради, сутни дармондориларга, темир ва калсийга тўйинтиради.

* Таркибида кўп йод борлиги учун сабзи буқоқ касалига шифодир.

* Наҳорда ичилган сабзи шарбати гижжани туширади. Ёввойи сабздан буйрак, ўт пуфагидаги тошлар чиқиб кетишига ёрдам берувчи дорилар тайёрланади.

БУ НИМА?

Шу йилги Рамазон ҳайити куни Арабистоннинг “Иқро” фазовий телеканалда ибрatли бир воқеа кўрсатилди:

«Ховлидаги ўриндикда ота-бола ёнма-ён ўтиришибди. Отанинг ёши улуғ, ўғил эса ўспирин йигит. Ўғилнинг қўлида газета, берилиб ўқияпти. Ота боғни томоша қиларкан, ўйчан эди.

Бир пайт дарахт шохига чумчуқ кўнди. Ота ўғлидан: “Бу нима?” деб сўради. Ўғил бошини кўтариб, чумчуқни кўрди, сўнг отасига қараб: “Чумчуқ”, деди ва яна газета ўқишда давом этди. Орадани пича вақт ўтиб, яна бир чумчуқ келиб кўнди. Ота чумчуққа ишора қилиб яна: “Бу нима?” деди. Йигитнинг энсаси қотди: “Чумчуқ дедим-ку?!” деди жеркиганнамо оҳангда ва газитини ўқийверди. Бир

оз ўтмасдан бошқа бир чумчуқ келиб кўнди. Ота: “Бу нима?” деди. Ўғил газетасини гижимлаб, отасига ўқдай қаради: “Қанақа одамсиз, дада, гапга тушунасизми ўзи, йўқми?! Чумчуқ дедим-ку, чумчу-чу-уқ! Энди тушундингизми?” дея бақирди.

Ота ўғлига термулди, хўрлиги келди. Сўнг ўрнидан туриб, кета бошлади. Ўғил асабийлашди: “Қаёққа? Ўтиринг жойингизга!” деб бақириб берди. Ота ўғлига қараб: “Сен ўтириб тур, мен ҳозир чиқаман”, деди-да, уйига кириб кетди. Хиёл вақтдан кейин қайтиб чиқди. Қўлида бир дафтар бор эди. У отанинг кундалиги бўлиб, ёшлигидан айрим воқеаларни ёзиб юрарди. Шу ўғли уч яшарлигида, бир воқеани ёзиб қўйган экан. Ўша жойини варақлаб топиб, ўғлига узатди: “Ўқи”, деди. Ўғил ўқишни бошлади... «Уч яшар ўғлим билан бирга боғда ўтирган эдик, дарахтга бир чумчуқ келиб кўнди. Ўғлим мендан: “Дада, бу нима?” деб сўради. Мен: “Чумчуқ”, дедим. Яна

битта чумчуқ келиб кўнди. “Дада, бу нима?” деб яна сўради. Мен: “Чумчуқ”, дедим. Учинчи чумчуқ дарахтга кўнганида ўғлим саволини учинчи марта қайтарди. Мен ҳам ўша жавобимни бердим. Шу билан ҳар чумчуқ кўнганида ўғлим мендан сўрайверди, мен ҳам эринмай жавоб беравердим. Ҳар гал сўраганида ўғлимни эркалаб, бағримга босиб, юз ва пешоналаридан ўпиб кўярдим. Санаб кўрсам, ўғлим мендан йигирма уч марта сўрабди. Мен ҳам эринмасдан йигирма ўч марта жавоб берибман...»

Ҳикоя охирлагани сари йигитнинг қўли қалтираб борарди. Ниҳоят, дафтарни ёпиб, ёнига қўйди. Аста ўрнидан туриб, отасини кучоқлаб олди ва: “Дадажон, мени кечиринг! Мен аҳмоқлик қилдим. Ҳаддимдан ошдим. Кимлигимни унутиб қўйибман. Кўзимни очдингиз. Мени кечиринг, кечиринг...” дер эди».

Абдул Азим ЗИЁУДДИН ўғли
қогозга туширди.

Муҳтарам юртдошлар!

Ўзбекистон мусулмонлари идорасининг нашрлари — “Ҳидоят” журналига, журналнинг қорақалпоқ тилидаги чораклик иловаси “Ҳидоят”га ва “Ислом нури” газетасига, газетанинг қорақалпоқча чораклик иловаси “Ислом нури”га 2010 йил учун обуна давом этмоқда. Нашрларимизга барча алоқа бўлимларида ва уйингизга яқин масжидларда обуна бўлишингиз мумкин.

Нашр кўрсаткичларимиз: “Ҳидоят” — 1034, 1051; “Ҳидоят” (қорақалпоқ тилида) — 1035; “Ислом нури”, “Ислом нури” (қорақалпоқ тилида) — 195.